Afhandling
om
de W Å X T E R,
som i Bibelen omtalas.

Palmblad
BS 665
- 75
1828

Första Delen.

Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under

Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.

Doctor

C. P. THUNBERGS

inseende

utgifven

af

BENGT THEODOR MODIN.

af Vestgötha Landskap

och til granskning framställd

uti Botan. LectionsSalen

d. 26 April 1828.

p. v. t. f. m.

U p s a l a
hos Palmblad & C. 1828.

KONUNGENS TROTJENARE

ASSESSOREN HÖGÅDLE

HERR CARL SMEDMARK

OCH

HÖGÅDLA

FRU TULLIA SMEDMARK

född ALMQUIST

min älskade Morbror och Moster

med vördnad, erkänsla och tillgifvenhet

helgadt

af

B. TH. M.

DEN ÖMASTE FADER

tillegnadt

af

Sonlig vördnad, kärlek och tacksamhet.

Om de VÅXTER, som omtalas i Bibelen.

Växterna äro organiske kroppar, sammanfatte af trädar och rör; som tarfva föda, värme, ljus och luft til sit underhåll; som utveckla sig i grenar, blader och blomor; som frambringa et frö och fortplanta sine likar; som kunna sjukna och dö. De äro af mångfaldig art och beskaffenhet til storlek och varaktighet: älska olika klimater, och äro almänt nyttige för människors behof och bekvämlighet. Deras frön och åtbare rötter, deras vålsmaklige frugter föda millioner människor och djur. Skogen gifver lugn emot stormar och en svalkande skugga emot Solens brännande strålar; blomstren med sine praktfulle färgor och sin underbara fågring förnöja allas ögon, lika som lukten med sin angenämt doftande ånga. De utgöra en af de ädlaste gåfvor af en mild och algod Skapares hand, samt omtalas ofta i de helige Böcker, hvilke för människoslägtet äro af det högsta värde.

Växterna äro för människan de oumgångeligaste, de nyttigaste under hela dess lefnad. Det nyfödde barnet har knapt hunnit komma til verlden, innan det lvepes i det mjuka linnet, och dess sista fång, i hvilken en människa slutligen nedbäddas, blir Likkistan, sammanfat af någre bråder. Utaf växterna hämta alle folkslag de mäste, de fundaste och de läckraste födoämnen, samt

de fleste och fäkraste Läkemedel, til förbättring af en förlorad hälsa. Några plankor, hopfatta til et på vatnets yta flytande fartyg gifva tillfälle, at kringsegla hela jordklotets rymd, at upptäcka nya delar af världen, at besöka och lära känna främmande folkslag, at utvidga en lönande handel och förvärfva sig tusende lörut okända bekvämligheter, nöjen och rikedomar. Påfågeln lyser vål med sin pragtfulla stjert, och Fjärilen med sine skiftande färgor; men de lyla och försvinna snart, då den med tusende blommor beprydde ången utbreder en skönare tapet, och skänker våra ögon en varaktigare prydnad, en skönare tafla. Jagt och boskapskötsel kunna vål åstadkomma små samhällen; men Växtrikets odling har endast kunnat frambringa de störste Samhällen, de störste framsteg i Vetenskaper och Konster, til en gränslös människors förädling. Utan de ovärderlige Sädarternes odling och deras bekvämliga förvarande för tilkommande behof, utan jordfrukter och frukttrån skulle människor ännu vara Nomader, utan större samhällsinrättningar, utan Skolor och Akademier, utan en högre odling och alle de nyttige upfinningar, som utmärka, hedra och gagna vårt tidehvarf. Växterna förtjäna således hvarje människas största upmärksamhet: och deras kännedom skal alltid kunna medföra någon verkelig nytta, glädje och vinst, uti alle stånd och under alle lifvets omskiften.

Växterna i allmänhet kunna indelas uti trene stora fläckar, nemligen *Träd*, *Buskar* och

Plantor. *Tråden* växa långsamt och kunna uphinna en anseelig storlek, högd och styrka, samt flere hundra års ålder. *Plantorna* åga sållan en mångårig varaktighet. — Många upnä blott et enda år, och några fullborda sine frön inom andra året. Tusende finom tusende olikheter visa sig vid arterna i anseende til stjelkar, grenar, blader och blomningsfåt, som alle tolka Skaparens gränslösa vishet och almakt.

De tvänne *könen*, som hos *Växterna* äro lika så almåne, och lika så nödvändige, som hos *Djuren*, gifva de lättaste och stärkste kännemärken til de Tjugu särskilda klasser, uti hvilka *Växterne* beqvåmligast indelas, til låtnad och hjelp för minnet vid deras kännedom. Förutan *Växterikets* angenåma grönska, utan blomstrens sköna fågring, utan *Växternas* ovärderliga nytta, skulle jordklotet vara en ödemark och et magert boställe för människan, hvilken Gud gaf förmåga, at beundra dess skapade verk, och höja sin tacksamhet til dess himmelska Thron.

Under Mosés syndafloed gingo sannolikt inge *Växter* förlorade. At trån bibehållit sig, visar *NOACHS* Dufva, som förde en grön qvist til arken,

De *Bibliske Växter*, som finnas uti *Uplala Herbario*, äro *Olea europæa*; *Ficus carica*, *sycomorus*; *Elæagnus angustifolia*; *Phoenix dactylifera*; *Amyris gileadensis*; *Zizyphus Christi*; *Ge-*

nista Ræthem; Gossypium arboreum; Cyperus papyrus; Arundo donax; Triticum æstivum, hybernium; Atropa mandragora; Vitis vinifera; — Ononis spinosa; Pinus sylvestris; Pistacia Terebinthus; Hedysarum Alhagi; Ceratonia filiqua; Solanum sanctum; Suæda baccata; Artemisia judaica; Crocus sativus; Tamarix gallica; Platanus orientalis; Lawsonia inermis; Sinapis nigra; Acanthia vera; Pterocarpus santalinus; Aloe perfoliata; Musa paradisiaca; Cupressus virens; Hordeum vulgare; Rosæ species flera; Mentha crispa; Anethum foeniculum; Cuminum Cuminum; Phaseolus vulgaris; Punica granatum; Morus nigra; Myrtus communis, Quercus ilex; Laurus cinnamomum; Salix babylonica; Nerium Oleander; Corylus avellana; Acer platanoides; Populus alba; Pyrus Cydonia, Anastatica hierochuntica; Cucumis melo, colocynthis och sativus; Buxus virens; Ervum lens; Brassica oleracea; Lilium candidum. Felande åro Myrrhatrådet, Opobalsamum, Cedern.

Lika som vid Djuren, hafve vi äfven vid Växterna begagnat, hvad den mångkunnige och högst förtjänte Läraren vid Upsala Högskola, D:r ÖDMANN, uplyst och meddelat Almånheten uti sine fläckar. Och hafve vi äfven mycken förbindelse hos H:r Profesfor SJÖBRING, som med sine vidsträkte och berömlige insigter uti Hebraiskan och Arabiskan, haft den godheten, at meddela många nyttige underrättelser, så väl om Djurs och Växters Hebreiske namn, som flere andre ämnen, hvilkas fulkomligare kännedom, vi haft af nö-

den. Af varmaste tackfamnens känsla förklare Vi Desse Akademiske, hedervärde, nitiske och outtrötteligen arbetsamme Lärare, vår förbindelle för alls bevisad vänskap, välvilja och benågit biträde.

Oagtadt all vår använda omtänka och möda, kan det väl hafva händt, at vi flundom mistagit oss om det rätta och fanna uti et så föga förr utarbetadt ämne, som detta. Hvarje gunstig Läsare och granskare tackes med sine högre insigter rätta och förbättra, hvad vi aldrig smickrat oss, at kunna lämna til alla delar fullkomligt.

PARADISTRÅDET. *MUSA Paradisiaca.*

På tredje Skapelledagen frambragtes *Gräs* och *Örter*, som frö hafva, och *Träd*, som frugt bära. 1. Mos. 1: 11, 12.

Gud planterade en *Trädgård* uti Eden, och infatte der *Människan*. En ström, som delade sig uti fyra floder, utgick deraf 1 Mos. 2: 8 — 15. Hvaråst detta *Paradis* varit beläget, derom äro flera olika meningar. Sannolikast är, at det varit beläget emellan floderne *Euphrat* och *Tigris*.

Uti detta *Paradis* voro tvänne *Träd* i synnerhet märkvärdige, nemligen *Lifvets Träd*, och *Kunskapens Träd* på godt och ondt.

Hvilket varit *Lifvets Träd*, är aldeles okänt.

Til dess frugt fick ADAM icke utfråcka sin hand, icke äta deraf, för at icke evigt lefva. 1 Mos. 3: 22. *Kunskaps Trådet* på godt och ondt, hvars frugt var ADAM förbuden, at äta, anles af de flåste, för at vara *Musa Paradisiaca* eller *Bananas* trådet 1 Mos. 2: 2: 17.

Kunskapens och Lifvets Tråd äro icke specifikt i Bibeln umärkte, utan endast genom en omskrifning nämnde, det förra *Ets haddaal tou vara* och det sednare, *Ets hachajjim*. Den beskrifning, som den heliga Skrift gifver oss på desse Trån, är ganska ringa, och otillräckelig. Vi vete icke, huru länge förbudet, at äta af Kunskapens tråd skulle räckas: om någon viss tid af Skaparen dertil var bestämd: eller om detta tråd fans endast inom Paradisets område, eller om det efter syndafallet fåk sprida sig vidare ut i andra länder. Dess frugt beskrifves såsom angenäm för ögat, och behagelig för smaken. Om historien derom skal tagas efter orden, så är väl intet tråd bekant, som bättre kan lämpas til Moses Historia, än *Musa Paradisiaca*. Om lifvets tråd äro underrättelserne ännu kortare och färre, äfven, som om det tilstånd, uti hvilket våre förste Föräldrar skulle förblifvit, i det fall, de icke syndat.

Musa Paradisiaca är en art af Palmtråd, som aldrig får någre grenar: som åger alle sine blader uti öfversta toppen, hvarifrån äfven blommar framkomma. Stammen upväxer til flere alnars högd. Det växer endast i de länder, som ligga

intil Æquatorn, och triftes icke vål, utom Tropiken planteradt. Dels blader blifva flere alnar långe, och mer än, et kvarter brede, odelade och mjuke; således voro desse blader tjenligast til skörten, at dermed skyla sig, då våre förste Stamfäder ADAM och EWA, efter syndafallet, blefvo sin nakenhet varse. i Mos. 3: 7.

Dess frugt är ymnig, aflång, i början grön, sedan mera mogen af en angenäm gul färg. Yttre skalet är mjukt, och aftages mycket lätt ifrån den inre massan, hvilken är såsom en blandning af det finaste mjöl, läcker och mjölk, ganska angenäm til smaken, utan at på något sätt besvära magen med sin sötma. Frugten ätes allmänt i de flåsta heta länder, och trådet planteras derföre alltså med rotskott, emedan ännu aldrig deraf någre mogne frön kunnat erhållas. Uti Europa kan trådet odlas uti mycket varma Orangerier, och har i Upsala Academies drifhus fordom både blommat, och gifvit frugt. Besynnerligt är, at detta enkla, ogrenade Tråd, af mer än en mans högd, så snart det blommat och frambragt sine frugter, dör bort helt och hållit ofvan jord, och fortplantas endast med nya skott ifrån roten.

Sjöfarande samla frugterne gröna, och förvara dem under resan flera veckor, då de smånigom och efter hand mogna, och nytjas til dessert vid middags måltiderna. Uti Östra Indien i synnerhet lefva många millioner af dess hålsolamme och vålsmakelige frugter.

DADEL-TRÅD. *PHOENIX dactylifera*. THAMAR.

Dadelträdet är en Palm, och alle Palmtrån skilja sig til sit utseende och til sin sammanfattning ifrån alle andre både Trån, buskar och växter. Deras Stam är alltid enkel, utan några grenar, tilkommen utaf de affalne bladers fästet, inneslutande en ganska tjock mærg, som är lös, och et godt och förträffeligt födo-ämne. Alle bladerne befinnas alltid i toppen, der de utgöra en stor bladkrona. Det första blad, som framkommer, är ensamt enkelt och odeladt. De, som sedan efterkomma, äro mer och mer delade uti smalare eller bredare ribbor. Stundom likna desse blader Solfjådrar, stundom äga de en anseelig längd, af flere alnar eller famnar.

Blomor och Frugt, stundom til otrolig myckenhet, framskjuta ifrån toppen, mellan bladerne.

Et Palmtråd gifver stundom Indianerne alle deras nödvändigaste behof. Rajus omtalar et *Palmtråd* 300 alnar högt. *Cocos trädet* äger vanligen 80 alnars högd, och frugten är stor, som en mans hufvud.

PHOENIX dactylifera eller *DadelPalmen* är den, som egenteligen omtalas i Bibelen. Dens stam växer långsamt och blir sållan mycket hög, men har desto längre blader, emellan hvilke blomklasarne och frugterne framkomma uti stor myckenhet. Persianerne, som mycket odla desse *Palm-*

trån, och nytja *Dadlar* til föda, hafva länge haft sig bekant, at Han-blommor och Hon-blommor alstras på särskilde trån, och således at särskilde kön funnits. Af Hannearne hafva de samlat Frömjölet, dermed pudrat Honorna och erhållit derigenom större och smakeligare Dadlar.

Vid Nilen planteras uti början af April, eller slutet af Mars, Palmtråden med telningsar, som efter 5 eller 6 år bära frugt. Emellan hvar 10 eller 20 Palmtråd lättes et Hantråd. Uti September äro Dadlarne mogna. Skola frugterne utföras til försäljning, öppnas de midt på, torkas i Solen, och inpackas sedan hårdt uti korgar, så at de klibba ihop vid hvarandra, enligt BERGGRENS berättelse i dets Resa 2 Del. p. 248.

Någre Dadlar, som IBRAHIM GIBRALTAR under sit vistande i Upsala, behagade meddela H:re Präses, grodde ganska väl uti Upsala Orangeri.

Dadeltråd lika som alle andre Palmtråd, höra endast til de varmare länder innom Våndkretsarne, men i synnerhet i Persien, Ethiopien, Palæstina, Egypten, Barbariet, Syrien och någre andre trakter.

Israëliterne funno straxt efter utgången utur Egypten uti öknen Elim 12 brunnar och 70 *Palmer* til förfriskning. Vid Cap Verde fann ANDERSSON en hel skog, två mil lång, måst af *Dadeltrån*. Uti Persien och lyckeliga Arabien blif-

va *Dadlarne* bäst. I Spanien och Portugal finnas några *Dadeltrån*. OSBECK fann dem vid Cadix. Uti Upsala Orangeri odlas de.

Frugten är af et litet Pårons storlek, köttaktig, föt, vålsmaklig och födande. Til Europa föres den stundom inpackad. Fordom borde den finnas på Apotheken ock nytjades emot bröstsjukdomar; men som den skadas lätteligen af mahl, har den blifvit utmönstrad.

Palmtrån omtalas uti:

2 Mos. 15: 27. Vid Elim funnos de til et antal af 70.

Pf. 92: 13. Den rättfärdige skal grönska såsom et *Palmtråd*.

Jerem. 10: 15. såges om Hedningarnes Afgudar af Trå, at de stå kvar, såsom et orörligt *Palmtråd*; men tala kunna de icke.

Hesek. 41: 18. Vid Templet voro gjorde Cherubim och *Palmtrå*; et *Palmtråd* emellan tvänne Cherubim; och

Hesek. 41: 25, 26. På dörrarne i Templet voro arbetade Cherubim och *Palmtrå*, likasom på väggarna: På inra sidorna af Förruset, på båda sidor om fönstren voro *Palmtrå*, äfven som i utbyggnaden af Templet, och på bjelkarna.

Syrach 24: 13. Jag har upväxt såsom et Palmträd vid Engeddi.

1 Kon. 6: 32. 33. Dörarne til ingången i Choret gjordes af Oliveträd och firades med bildhuggare arbete af Cherubimer, *Palmträd* och blomverk.

Höga Vis. 4: 13. Bruden såges vara et Paradis, hvaruti växa Granater, blomstrande Palmer och Nardustrån, Nardus med safran, kanna och kanel.

PALMER nämnas särskildt uti:

1 Kon. 7: 36. på sidofskifvoerne både längs efter och tvärsföre hade man utstucket allehanda bilder af Cherubim, Lejon och *Palmtrån*.

Höga Wis. 4: 13. blomstrande *Palmer* och Nardus.

— 5: 11. Hans hufvud glimmar af guld, hans hår lika blomsterqvistar af *Palmen*.

Höga Vis. 7: 7. 8. liknas Brudens växt vid *Palmen*.

PALMQVISTAR omtalas på flere ställen, såsom:

3 Mos. 23: 40. på första dagen i sjunde månaden skolen I taga frugten af vackre trån, qvistar af *Palmtrån*, och grenar af andre trån, och

af Pihl, som växer vid bäckar, och glädjen eder inför Herren eder Gud i sju dagar.

¹⁴⁷ 1 Maccab. 13: 51. SIMON höllt sit intåg i borgen med lofflånger, *palmquistar*, allehanda strångaspel och tackfåjeller.

2 Maccab. 10: 7. de buro löfkransar och vackre *palmquistar*.

Nehem. 8: 15. Går ut på bergen och hämter quistar af oljetrån, balsamtrån, myrten, *palm* och andre löfrike trån, at göra löfhyddor, efter som skrifvit står.

Elsaj. 19: 15. i Egypten skal hvarken huvud vara, eller stjert, hvarken *Palmquist* eller Såf.

Joh. Ev. 12: 13. Vid Christi ankomst til Jerusaleml, tog folket *Palmquistar* och gick emot honom.

DADLAR omtalas i Höga Visan 7: 7. der det heter, at Brudens bröst likna *Dadlar*.

DADELSAFT nämnes blott en gång i Höga Visan 5: 1. jag hafver ätit min honingskaka samt med min *Dadelsaft*.

*Dadelträdet*s Stamm är sållan mycket hög; men kan ernå stundom 30, til 50, sållan 80 fots höjd. KÆMPFER fann en stamm, 4 til 5 famnar tjock. Vanligen blir den endast 3 fot tjock. Trädet blir fulväxt på 50 år, och kan upleva 300 år.

Afhandling
om
de W Å X T E R,
som i Bibelen omtalas.

Andra Delen.

Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under

Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.

Doctor
C. P. THUNBERGS
inseende

utgifven

af

AUGUST AURELL

af Vestgötha Landskap
och til granskning framställd
uti Botan. LectionsSalen
d. 26 April 1828.

p. v. t. e. m.

U p s a l a
hos Palmblad & C. 1828.

KONUNGENS
TROTJENARE, RYTTMÅSTAREN
OCH
RIDDAREN AF KONGL. SVÅRDS ORDEN
VÅLBORNE
HERR ELOF IHRE

OCH
VÅLBORNA
FRU L. C. IHRE
FÖDD CELSING

tacksamt och vördnadsfullt

tillegnadt

af

AUGUST AURELL

Han-blomorne inneslutas i en stor skida, med många långa och fina ax, på hvilka sitta oräknelige blomor med trenne hannar och et litet ämne til hona. Honan är på et särskildt tråd frugtbär, rundad, med en kort och hvit *Stylus*. ADANSON har räknat 200 honblomors ax, på hvilka de kortare ägde 40, och de längste 80 frugtämnen, således 12,000.

Persianerne hafva länge känt de bägge årskilde könen af Dadelträdet, och med konst odlat det samma.

HASSELQVIST har gifvit oss dess beskrifning och Historia i sin Resa p. 29. Då Hon-blomorne utslagit, öppnas en Hanskida och stängelen låtres bredevid och emellan Honblomorna, at befrugta dem. Hanskidorna kunna til detta ändamål gömas et helt år. Honskidorna öppnas uti Februario eller Martio. Hvar särskildt gren (*pseudunculus*) får 30 Dadlar. De ofrugtsame Dadlar blifva torre och utan nöt. De befrugtade Dadlar innesluta en nöt och blifva af et Plomons storlek, hvitagtige eller gulagtige och omkläddes med et söt ämne. Då de gode Dadlar präsas, erhålles en saft, som liknar smör och nytjas til såler.

De bästa Dadlar såljas åt de förnämre; de torrare åt lämnre folk, och de omogne gifvas åt Kameler.

Dadelträden utgöra flere folkslags rikedom. Af hvart tråd hämtas en Ducats vinst; och en ägare kan hafva 3, til 400, ända til 1000 tråd. Et tråd intager vanligen 2 alnars rymd och emellan hvart tråd lemnas 4 alnar.

Färske *Dadlar* inläggas med låcker, at nyttjas emot Bröstsjukor. Omogne äro de skadelige. Med vatn gäste nyttjas de af Turkarne, som ej få nyttja spirituosa, til glädjedryck. Stammen nyttjas til bjälkar och gnages af maskar. Af desse Palmträden har Palmföndag erhållit sit namn.

Palm finnes odlad på ganska många ställen, såsom et almanant nyttigt träd.

Vid Iericho och Jerusaleem, enligt SHAW; på oljoberget; emellan Jerusaleem och Jaffa, enligt RAUW; vid Galileiska hafvet, enligt COTVYK; vid Genin; i steniga Arabien, (2 Mos. 25: 27.); — vid Elim, hvarest Munkarne lågas hafva utaf Dadlar och andre frugter en inkomst af 2500 pund Sterling, enligt MONTAGU; i öknen Dschefera; vid Gorondal fann FÜRER Palmer; på berget Horeb; i Jemen; vid Gaza och vid sjön Genezareth, tillika med Balsamträdet, Granat-Oljo-trädet, fikon, nötter och vindrufvor.

Aloë. *ALOë perfoliata.* AHALIM.

ALOë slägte är egenteligen hema i Afrika, och i synnerhet i Goda Hops Uddens ödemarker, där de släste arter vildt växa, ofta af det besynnerligaste och mångfaldigaste utseende. *ALOë perfoliata*, som växer både uti det förlofvade landet och annorstädes, är den största utaf alla, växer up såsom et Palmträd, af en mans höjd, med enkel, naken stam och alle bladerne emot toppen. Desse blader äro stundom öfver en aln länge och nästan et kvarter brede, tandade i kanten, mycket tjocke och saftfulle. Saften är grönagtig, men stelnad blir den brun, är ganska besk, laxerar och införd i Apotheken under namn af *Aloë*. Lika med alla beska saker, emotstår den röta, nyttjas derföre til balsameringar, tillika med Myrrha, samt til rökelse.

Växer ymnigt på Goda Hops udden, som ses Herr PRÆSIDIS Resa, 2:dra Del. p. 55, 56, 57, och uti lyckeliga Arabien.

Aloë-träd, (*Lignum Aloës*) är en hel annan växt, som äfven är vålluktande och nyttjas til rökelse, men är ännu icke til sit slägte väl känd utaf Botanisterne.

Pl. 45: 9. Myrrha, *Aloë* och Casia äro dine kläder.

Sedespr. 7: 17. Med Myrrha, *Aloë* och Canel halver jag gjort min Sängkammare vålluktande.

Hög. Vil. 4: 14. upräknas Myrrha och *Aloë* ibland flere andre, vålluktande kryddor.

Joh. Ev. 19: 39. NICODEMUS förde med sig en blandning af Myrrha och *Aloë*, til et värde af hundrade mark.

MYRRHA — *Kåda*. MOR.

Pf. 45: 9. Sedespr. 7: 17. Håga Vis. 4: 14. upräknas *Myrrha* ibland andre vålluktande krydder; se *Aloë*.

Håga Vis. 3: 6. Rökelse af *Myrrha* upsteg från fältet.

Håga Vis. 5: 1, 5, 13. såges: jag hafver skördat min *Myrrha*; mine händer dröpo af *Myrrha*; hans läppar voro drypande af finaste *Myrrha*.

Syrach 24: 20, Jag gaf en ljuflig lukt såsom den bästa *Myrrha*.

Prof. AD. AFZELIUS har härom utgifvit flera Disputationer.

2 Mos. 30: 23—25. se *olja*.

Matth. 2: 11. de tre vise Män af Österlanden buro Frälsaren skänker af Guld, Rökelse och *Myrrha*.

Joh. Ev. 19: 39. se *Aloë*.

Någon anledning är, at förmoda, det *Myrrha* erhålles af någon *Amyris*, nära beslägtad med *Opobalsamum*. Den kommer ifrån Lyckliga Arabien.

FIKON-TRÅD. *FICUS carica*. THEENAH.

Fikon-trådet är icke något synnerligen vär-

kert tråd. Dels *stamm* är ful, ofta krokig och knölig; dels *grenar* krokige, först nedåt och sedan upåt böjde; *bladerne* store, stråfve, oftast delade uti trenne eller flere flikar; *saften* är hvit, tjock som grädda af mjölk, och visar, at trådet är af giftig art. Alle blader affalla emot vintren, då trådet's nakenhet med sine ormlike grenar gifver et ännu mera obehagligt utseende. Frugten, som är påronlik, är ganska besynnerlig, och trådet olik alle andre växter, til sit blomningsfått: det är egenteligen blomornas fåste (*receptaculum*), som innom sig aldeles fördöljer blomorne, hvaraf *Hannar* och *Honor* finnas på särskilde trån. På den inra sidan af Fikonen sitta således blomorne undangjömde, och detta *fåste* eller Fikon är i sit omogna tilstånd grönt, hårdt och med sin mjölk-saft så giftigt, at det förorsakar både upkastning och diarrhoe. När det mognar, blir det purpurfärgadt, får en söt, angenäm smak, och är då mycket födande, äfven tjenligt uti bröstsjukor, och lagdt på bölder, at bringa dem til bulning. Fikontrådet gifver aldrig fulkomligt mogna *frön*, utan fortplantas med drifqvistar ganska lätt. — I de varmare länder, der fikonstrådet endast triffes och odlas, njutes frugten sålck flere månader, inpackad förvaras den lätt och nedpackad föres den til andre orter, som en handelsvarra. Uti kallare länder hålles trådet uti Orangerier öfver vintren, och frugten kan erhållas mogen, då varmare somrar infalla. *Fikonen* växa på grenarne, afskilde från bladerne. De kunna ätas med bröd och Svinkreatur dermed gödas, emedan de gifva mycken fetma.

Uti södra Europa, Grekland, Asiens åtskillige trakter, och på Goda Hops udden i Africa finner man Fikonträdet växande, merendels för sin stora nytta odladt, til tjänst för Millioner människor. Uti Palæstina växa Fikonträd, både vilde, odlade och förädlade. De växa uti Egypten, vid Jaffa, Seir, emellan Rama och Jerusalem, på Oljoberget, omkring Bethlehem, och i öknen Saba, hvar-est de *Fikon* togos, som Spejarne förde til Israeliska lågret; äfven som på Tabor, vid Sichem, i Galileen, vid Dschaddin, Sidon, Lydda, Nazareth och Saphet.

Frugten är stundom ganska ymnig: et enda träd kan gifva två til trehundra skålpund; dess skugga är ock mycket svalkande för dess store luf, af mer, än et quarters diameter.

Fikonträdets frö-redning är ganska besynnerlig och egen i sin art. Man trodde länge, at Fikon icke ågde några blommor. Vid början af 16 seculum var CORDUS den förste Botanist, som gaf förmodan dertil. Han dog i Rom 1544. Efter ethundra femtio år blef TOURNEFORT dem varse, och anlag dem för honor. LA HIRE upgaf sedan och beskref hannarne 1712, sedan MAGNOL kort förut äfven upräkt dem. PONTERA fann äfven hannar uti *Caprificus*.

Mogne Fikon, i synnerhet slette, lindra hosta, hålla öpet lif, lindra värken af bölder och bringa dem til mognad.

Trådarten är lös och föga dugelig.

Fikontråd växer lätt och planteras i de fläste varma länder; äfven uti Palæstina, på oljoberget och i dess Dal, vid Elisæ brunn, Bethlehem, Jaffa, Galilæiska hafvet; i dalen Crum vid Jerusalem, vid Genin; vid Saphets stad; på Horebs berg; i lyckliga Arabien; och flere andre ställen. I födra Europa odlas Fikonträdet almånt och inlagde Fikon utföras som en handelsvarus.

Somliga Fikontråd frambringa endast hanblomor. Sådane tråd få namn af *Caprificus* och bära ingen frugt: dess kart är odugelig til föda, och affaller tidigt. Vid desse affallande kartar liknar JOHANNES stjernornas fall från himlahalvvet vid den stora och förskräckeliga jordbäfning, som föreställes på det sjette uprullade bladet i Uppenbar. B. 6: 13. Esaias i 34: 4. tyckes äga samma bild. Karten, som är torr, hård och oätbar, teknas i Jerem. 24: 3. der Propheten omtalar tvänne korgar den ena full med goda fikon, den andra med elaka, dem ingen äta kunde. Uti Jerem. 29: 17. omtalas äfven elaka Fikon, dem ingen njuta kan.

Caprificus får således aldrig mogna Fikon, emedan detta tråd äger endast Hanblomor; men desse blomor kunna tjäna och bidraga til hontrådens frugters bättre mognad genom en liten Flugas (*Cynips*) tilhjelp, som ingår uti hanblomorne, blir pudrad af deras frömjöl (*pollen*) och går sedan in uti honblomornes fikon, för at be-

frugta dem. At med konst befrugta Fikon, fordras och nytjas *Caprificatio* stundom. I Levanten såg TOURNEFORT bönderne fätta grenar af *Caprificus* på Hon-fikon träden, hvarigenom de fingo mångfaldigt mera Fikon, än som fås i Europa. Grekerne hafva, enligt PLINII intyg, äfven känt denna omständighet. Och i Grekeland samt Italien sågas frugtbare frö på detta sätt kunna erhållas. Uti Grekeland ätas Fikon med bröd almånt af bönderne, och uti Athen voro Fikonen så läckre, at de blefvo til utförelse förbudne. Grekernes angenåma Fikon läckade XERXES ifrån Persien, at bekriga dem, och Fikonens läckerhet torde äfven til en del varit orsaken til Carthagos förstöring, enligt någras mening.

HASSELQVIST intygar, at *Caprificus* trådet planterades til häckar.

Hon trådet gifver endast ätbare Fikon. Genom befrödning förådlas de til smak, bördighet, fästrikhet och tidigare mognad, så at de blifva af et mycket högre värde, som ses af Jerem. 24: 4. och Oseæ 9: 10.

Uti Palæstina, likalom i Europa, mogna Fikonen vanligen icke förr, än i Augusti månad; men de tidige Fikonen komma om våren, uti April och Maj månader. De tidige Fikonen börja utspricka om hösten, stå sedan i dvala hela vintern, och mogna om Våren. Sådane kunna träffas i Palæstina vid Påsk-tiden, och et sådant träd måste det varit, som Frålsaren träffade vid vägen

til Jerusaleml, hvilket var ofruglamt, och som omtalas i Matth. 21: 19. I Marc. 11: 13. fåges, at de vanlige *Fikons* tid ännu icke var inne. Den kart, som om hösten framskjuter, stadnar af kylan i sin växt; men af Vår-solens varma strålar qvicknar den och mognar sin frugt, då andre träd först börja skjuta knoppar. Vid Jericho bär det frugt 10 månader om året.

Om våren utspricka *Fikonträdet*s blader och vanligen framkomma då ämnen til Frugten. Det heter derföre uti Matth. 24: 32. Marc. 13: 28. Luc. 21: 29. af *Fikonträdet* lærer en liknelse. När i sen *Fikonträdet*s grenar svälla och skjuta löf, så dömen i, at sommaren är för hand.

Plalm. 105: 33. åtskiljer bägge *Fikon-arterne*.

*Fikonträdet*s frugt var en af de saker, hvarmed Moses löfte göra det förlofvade landet angenämt för Judarne.

4 Mos. 13: 24. Spejarne hemförde Granat-äplen, en Vinranka med en klase drufvor, på en släng, och *Fikon*.

FIKONTRÄDET förekommer ofta omtaladt i den heliga Skrift:

5 Mos. 8: 8. se *honing*.

Plalm. 105: 33. då de plågor upräknas, hvarmed Egyptierne hemfördes, så såges: han kullög deras vinstäckar och *Fikontrån*, och sönderbröt alle trån inom deras gränser.

Esai. 34: 4. hela Himmels här skal förfalna, såsom löf förfalnar på vinståck och *Fikontråd*.

Esai. 36: 16, 17. hvar och en skal äta frugten af sin Vinståck och sit *Fikontråd*, til dels jag förer eder til det land, der Korn och Vin, sådesfält och vinberg finnas.

Jerem. 5: 17. et långvåga folk skal förtära din skörd och dit bröd, dine söner och döttrar, din både mindre och större boskap, dine vinstäckar och *Fikontråd* m. m.

Jerem. 8: 13. inga drufvor skola finnas på Vinrankan, inge fikon på *Fikonträdet*.

Dom. 9: 10, 11. träden sade til *Fikonträdet*: Kom du och blif Konung öfver oss. *Fikonträdet* svarade: skal jag öfvergifva min sötnia och min önniga frugt, och gå bort, at göra mig besvär med trån?

Haggai 2: 20. Vinqvisten, *Fikonträdet*, granatäplet och Oliveträdet hafva ännu icke burit någon frugt.

Osea 2: 12. hånnes Vinstäck och *Fikontråd*, om hvilke hon sade: den skänk, som mine älskare gifvit mig, vil jag förstöra, och göra platsen til en skog, hvaruti vild djuren skola finna sin näring.

Joel 1: 7, 12. et oräkneligt folk föröder min vinstäck, afbryter mit *Fikontråd*, gnager det sönder, så at det omkullfaller, och dels grenar

ligga hvitnade. Vinståcken är borttorkad, *Fikontrådet* förvisnadt. — *Fikontråd* så väl som andre nyttige träd föröddes, skadades och härjades af fiender, under krig, för att tillfoga all möjlig skada.

Amos 4: 9. Måsk förtårde det måsta i edra trågårdar, edra Vinberg, edra *Fikontrån* och oljotrån.

Micha 4: 4. hvar och en skal få sitta under sin Vinranka och sit *fikontråd*, utan all fruktan. Härmed målas ett lands lycka och frid.

Habac. 4: 17, 18. om ån *Fikontrådet* icke slår ut, och ingen frugt finnes på Vinrankorna; om oliveskörden sloges felt, och fåren ryktes utur fårahusen; vil jag dock glädja mig öfver Herren, och frögdas öfver Gud, som min hjälp är.

Nahum 3: 12. Alle dine fästningar äro *Fikontrån* med tidigt mognad frugt, som, när den afskakas, faller den i munnen, som deraf äta vil.

1 Kon. 4: 25. Juda och Israel suto trygge, hvar och en under sit *Fikontråd*, så länge SALOMO lefde.

2 Kon. 18: 31. en hvar skulle få äta frugten af sin vinståck och sit *Fikontråd*.

Seedspr. 27: 18. den sit *Fikontråd* vårdar, får äta dess frugt.

Höga Vis. 2: 13. på *Fikontrådet* mognar frugten, och Vinrankans spåda drufklasar i prida sin lukt.

Uti Matth. 21: 17. och följande förekommer historien om *Fikonträdet* vid vågen, på hvilket Frålsaren icke fann någon frugt, och som på dets tillägelse, at ej bära mer någon frugt, straxt förtorkades.

Joh. Ev. 1: 48. NATHANAEL satt under et *Fikontråd*.

*Fikonträdet*s saft är mjölkhvit; derpå syftar

Joel 1: 7. Gråshopporna afbryta mine *Fikontråd*, och gnaga dem sönder, at de omkulfalla, och deras grenar ligga hvitnade.

Uti Jacobs Epist. 3: 12. frågas: kan et *Fikontråd* bära oliver, eller en vinranka *fikon*?

Marc. 11: 13, 20, 21. omnämner samma historia om *Fikonträdet*, som lof hade, men ingen frugt, emedan då icke var Fikonens tid. Frålsaren sade: Åte aldrig någon frugt af dig hädanefter; och andra morgonen sågo Lärjungarne *Fikonträdet* förtorkadt nedifrån rötterna. PETRUS sade då: Si! *Fikonträdet*, det du förbannade, är förtorkadt.

Luc. 13: 6, 7. sade Frålsaren denna liknelse: En man hade et *Fikontråd* planteradt uti sin vingård. Han kom och sökte frugt derpå, men fann ingen. Då sade han til vingårdsinåstaren: Si, nu i tre år har jag kommit, och sökt frugt på detta *Fikontråd*, men funnit ingen.

Afhandling
om
de W Å X T E R,
som i Bibelen omtalas.

Tredje Delen.

Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under

Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.

Doctor

C. P. THUNBERGS

inseende

utgifven

af

CARL MAGN. SUNDBERG

af Östgötha Landskap

och til granskning framställd

uti Botan. LectionsSalen

d. 21 Maj 1828.

p. v. t. f. m

U p s a l a

hos Palmblad & C. 1828.

KONUNGENS TROTJENARE

KONGL. HÖFPREDIKANTEN OCH KYRKOHERDEN M. M.

HÖGÅREVÖRDIGE OCH HÖGLÅRDE

HERR MAG. ARV. AUG. AFZELIUS

RÅDMANNEN OCH HANDELSMANNEN

ÅDEL OCH HÖGAKTAD

HERR ISRAEL WINBLAD

vörtnådsfull och tacksamt

tillnad

af

CARL MAGN. SUNDBERG,

DE HULDASTE FÖRÅLDRAR

helgad

af

sonlig kärlek och tacksamhet.

Fikon, såsom en förträffelig frugt, omtalas på flere ställen i Bibelen:

4 Mos. 20: 5. Judarne knorrade, och frågade: hvarföre hafven J fört oss utur Egypten, och låtit oss komma til denna usla orten, hvarest intet kan fås, hvarken *Fikon* eller Vin, eller Granatåple växer, och der intet vatn finnes, at dricka.

2 Kon. 20: 7. *Fikon* lades på HISKIAS böld, hvarefter han til hållan återstaldes.

1 Chron. 12: 40. När DAVID vid Hebron valdes til konung, och folket blef när honom i tre dagar, tilfördes til deras förplågning ibland mycket annat, äfven *Fikon*.

Esai. 38: 21. ESAIA böd, at man skulle taga et stycke *Fikon* och lägga på bölden, at Hiskia måtte varda helbregda.

Jerem. 8: 13. se *Fikonträd*.

Jerem. 24: 2, 3, 5, 8. i den ena korgen voro ganska gode *Fikon*, sådane, som de först mogne plåga vara; men i den andre så elake, at de icke kunde åtas. Vid de gode *Fikonen* liknar jag, låger Herren, de fångne af Juda . . . sådane, som de elake *Fikonen* äro, vil jag göra ZEDEKIA, m. m.

Amos 7: 14. Propheten AMOS sade: jag är en Herde, som hafver min föda utaf vilde *fikon*.

Nehem. 13: 15. på Sabbathen infördes lastade åsnor, med fådeskårfvar, vin, drufvor, *fikon* och allehanda bördor til Jerusaleem.

FIKON-KAKOR nytjades såsom födoämnen och til läkemedel, som ses af

1 Sam. 30: 12. de funno en Egyptisk man på marken liggande, hvilken de förde til DAVID, sedan de gifvit honom bröd och dricka, samt et stycke af en *Fikonkaka*, och två stycken af en *Rusinkaka*.

2 Sam. 16: 1. DAVID hade hunnit et litet stycke ned om bergspitsen, då ZIBA, MERHIBO-SETHS tjänare mötte honom med et par sadlade åsnor, som burde honom 200 stycken bröd, 100 rusinkakor, 100 Fikonkakor, och en lågel vin.

SYCOMOR. *Ficus sycomorus*. SCHICKMIM.

Sycomoren är et stort och lummigt *Fikon*. träd, sålsynt i Europa och såjlan odladt i dess Orangerier. Det förekommer tvänne gånger i nya Testamentet, men under olika namn. Uti et sådant träd upklef ZACHÆUS, för at kunna se Frälsaren, Luc. 19: 4. och icke uti det svaga *Mulbårstådet*, som profetversättningen tolkar, ej eller det taggiga trädet, *Elæagnus angustifolia*.

Luc. 17: 6. är nämndt samma träd eller Ebreernas *Schickmim*, hvilket i profetversättningen är tolkad med *Mulbårsträd*.

SYCOMOREN med stora runda blader förekommer allmänt växande i Palästina, och gifver ymnig skugga åt resande. HASSELQVIST säger det vara ett mycket stort träd, femtio fot i diameter. Han betygar äfven, att *Fikonen* äro söte och saftfulle, så gode, att man ej kan äta sig mätt deraf. I Mars månad utskjuta Fikonknopparne och uti Junio mogna *Fikonen*.

Trädet är fast och varagtigt samt nyrtas till likkistor, äfven för balsamerade lik. HASSELQVIST låg Mumia-kistor uttagas, ganska väl behållna, som voro 2000 år gamla.

Finns växande vid Jaffa, på oljoberget.

Vid ett *Sycomorträd* befann sig Frälsaren, då Lärjungarne begärde, att Han skulle gifva dem en större tro, och då Han svarade: om eder tro endast vore till sin storlek att jämföra med Senapskornet, så skulle, på edert bud, detta resliga träd lossa sin rot, ömsa sin plats och plantera sig i hafvets bölja. Se Luc. 17: 6. der det tolkas med Mulbärsträd.

Esai. 9: 10. *Sycomorer* äro borthugne, Cedrar skole vi sätta i stället.

1. Kon. 10: 27. och 2 Chron. 1: 15. 9: 27. Silfver samlade SALOMO i Jerusalem så ymnigt, som sten, och Ceder i den mängd, som *Sycomorer* på sydlandte orter.

1. Chron. 27: 28. omtalas *Sycomorer* på slåtmarken.

OLIVE-TRÅD. *OLEA europæa*. ZAJIL. Ets SCHAMÂN.

Zajil är cultiveradt olivetråd och *Ets Schamân* vildt oljotråd. Det växer, likasom Fikon-trådet, endast i de mildare klimater, i södra Europa, Africa och Asien, både vildt och odladt; i de kallare hålles det i Orangerier, utan at gifva någon frugt. Utegör ej lållan hela skogar. Är et vackert Tråd, med fine tjocke, alltid grönskande blader, och et af de nyttigaste för sin frugt, hvaraf den pråslade oljan gifver mycken vinst, och som var för Israëliterne i Palæstina at mycket värde. Efter PLINIUS intyg skal trådet kunna leva 200 år. Det kan ock fortplantas med aflägningar; Frugten är en (*drupa*) nöt, omklåd med et kåtagtigt ämne, som är mycket stoppande och hopdragande. Hel nytjas frugten inlagd i ättika, at ätas, som desert, at styrka magen vid matsmåltningen. Pråslad gifver den en klar, grönagtig, olmakelig mild olja, som nytjas til maträtter och til matlagning i stället för smör, någon gång til Lampor, och til smörjeller. Oljan nytjas äfven mycket, som et Medicament, at upmjuka, befordra suppuration, på bölder, uti hosta, stenkolik, emot förgift och alla andra skarpheter, emot ormbet, förstoppningar med mera. Bästa oljan i Palæstina göres af gröna omogna oliver genom slötning.

Tråd-flaget är hårdt och tjänar til svarfning, till dosor och andre Möbler.

Frugten är olika til storlek och figur. De spanska oliverne äro störst; i Provence blifva de aflånga; i Tascana äro de små, runda hvita, gröna och rödagtiga. Köttet, som omkläder nöten, är lösare eller fastare.

Oliverne inläggas med salt och specerier; uti åttika inlagde föras de til Sverige, och nytjas vid steken under högtidlige Måltider.

Oljotrådet är i de södra och varma länderna öfver alt odladt, samt af högsta nödvändighet och nytta:

Vid Jerusaleem växer det tillika med Mandel- och Persikotrådet; emellan Jaffa och Rama äro små oliveskogar, dem HASSELQVIST omtalar; emellan Tiberias och Kana; emellan Sebaste och Chilin; i dälder och på bergen emellan Jerusaleem och Sichem omtala flere Resebeskrifvare dem; uti dälдерne omkring Balbeck fant HASSELQVIST de bästa oliver, som han ätit uti Levanten; på Oljoberget, som deraf fått sit namn; i dalen Crum vid Jerusaleem; vid Bethlehem; vid Gaza; på vägen emellan Jaffa och Jerusaleem; Rama förer til Jaffa, at utskeppas Såpa, tilredd af olja och aska; på berget Garizim; på Karmels berg nedtil med Lagertrån; emellan Rama och Tiberias; vid Galilæiska

hafvet; i dällderne vid Bethlehem; vid bäcken Sorek och i Eskols dälld; på Horebs berg och Libanon; vid Hamats stad.

Olivoqvist är en finnebild af Frid och förekommer i Judith 15: 13. JUDITH krönte sig med kranlar af *olive-quistar*, och gick i dans framför alt folket, sedan hon dödat HOLOFERNES.

500 borgare i Sidon, med *Olive-quistar* i händerne tigde fred utaf ARTAXERXES.

Nehem. 8: 15. til Löffhyddor användes, i bland annat, äfven *Olive-quistar*.

Uti Baruchs 6: 42. omtalas Olive-kakor, och i

Habac. 3: 17. Olive-skötsel.

Olive-trådet i almänhet förekommer på många ställen i den Heliga Skrift omtaladt:

Dom. 9: 8, 9. Tråden sade til *Oljotrådet*: blif du Konung öfver oss. *Oljotrådet* svarade dem: skulle jag öfvergifva min fetma, hvilken både Gud och människor hos mig prisa, och gå bort och göra mig belvär med trån?

Plalm. 52: 10. jag är såsom et grönskande *Olivetråd* vid Guds hus.

1 Kon. 6: 23. Två Cherubimer gjordes af

Olivetråd; och til ingången i Choret dörrar, vers. 31. och til ingången til sjelfva Templet, vers. 33.

Dom. 15: 5: *Simson* satte eld på de Philisteers sådesland, så at både skylar och oskuren såd, både vingårdar och *Oljetråd* förbrändes.

Haggai 2: 20. Amos 4: 9. se *Palmtråd*.

Pfalm. 128: 3. Dine barn skola vara såsom *Oliveplantor* omkring dit bord.

Esai. 24: 13. När inne i landet så går til, skola dock ibland folken någre blifva öfrige, såsom efter et affkakadt *Oljetråd*, och såsom det, man efterhåmtar, sedan vinbergningen är slutad.

Esai. 41: 19. jag vil i öknen sätta Cedrar, Acacier, Myrten och *Oljetråd*, i ödemarken vil jag låta Gran och Bok och Buxbom tillika växa.

Jerem. 11: 16. Herren kallade dig et frodigt *Oljetråd*, som skön frugt bära skulle.

Syrach 24: 15. jag hafver växt up såsom et *Palmtråd* vid Engeddi, såsom en Ros i Jericho, såsom et skönt *Olivetråd* på fria fältet, och såsom *Löntråd* vid vatn.

Syrach 50: 10. såsom et frugtbärande *Oljetråd*, och såsom en skyhög Cyprels, (lades SIMON ONIE son, öfverste Prästen vara.)

Haggai 1: 11. jag framkallade torka öfver jorden, öfver bergen, öfver fådesväxten, öfver Wintråd och *Oljetråd*, och öfver alt, hvad jorden frambringar.

Haggai 2: 20. se Fikontråd.

Zachar. 4: 3, 11. Bredevid ljusstakan flodo tvänne *Oljetråd*, det ena til höger om skålen, det andra til vänster.

Amos 4: 9. Mask förtårde det måsta i edra Trågårdar, edra Vinberg, edra Fikontråd och *Oljetråd*.

Rom. 11: 17, 24. Om någre af grenarne blifvit afbrutne: om du, som varit et vildt *Oljetråd*, är inympad samt deläggig vorden af det ägta *Oljetrådens* rot och fetma; så förhåf dig icke öfver grenarne; ty om du, som är afskuren ifrån et af naturen vildt *Oljetråd*, blifvit utom naturen inympad i et ägta *Oljetråd*; huru mycket mer, skola då icke desse, som äro naturlige grenar, inympas uti sit eget *Oljetråd*.

Det bästa af *Olja*, af vin och åkerfrugter, hvaraf förstling bör gifvas åt Herren, skulle ARON och dess Söner tilhöra, och kunde åtas af hvar och en i deras hus, som var ren. Lika så alt, hvad til spillo var gifvit; den första frugt, och alt, hvad som först öppnade moderlifvet af Människor och Boskap, skulle höra dem til. 4 Mos. 18: 12—19.

2 Mos. 27: 20. *Olja* nytjades til lampor uti Vitnesbördets Tabernakel.

Til Prästvigning skulle tagas en ung Stut, och två Vådrar, ofyradt bröd och olyrade kakor, blandade med *Olja*, och ofyrade tunn-kakor af hvetemjöl, smorde med *Olja*; och sedan ARON och desf Söner voro tvagne och klädde, skulle *Smörjelse-oljan* gutas öfver deras hufvud. 2 Mos. 29: 1—7. Sedan skulle offret förrättas.

3 Mos. 24: 1—3. klar, präslad *Olja* af Oliver skulle beständigt nytjas til uplysning uti Lamporna på den gyllene Ljusflaken, ifrån aftonen til morgonen.

Olja tillades, blandades eller knådades med fint hvetemjöl vid många offer, och förekommer i detta afseende ganska ofta omnämd, uti 4 Mos. 28: 5, 9, 12, 20, 28. 29: 3, 9, 14.

1 Kon. 5: 11. SALOMO gaf HIRAM *Olja* och Hvete, til utbyte emot Cedrar och Cypresser.

4 Mos. 28 och 29 Kapitel, ontalas huru til mjölet vid Spisoffret lades ofta *Olja*, som inknådades.

Olja nytjades åfyen med andre Specerier, myrrha, kanel, Calamus, Cassia, som ses i 2 Mos. 30: 23—30. til smörjelse, för Vitnesbördets Tabernakel och Ark, bordet, Ljusflakan med sina tilhörigheter, Rökaltaret, Bränoffers altaret

med sina tilhörigheter, at vigas, samt ARON och hans Söner til invigning.

Välluktande *Olja* omtalas Matth. 26: 12. Joh. Ev. 11: 12.

Matth. 25: 8. Marc. 14: 3. gifver oss af eder *Olja*, ty våra lampor flockna.

Dyrbar Smörjelse anföres i Matth. 26: 7, 9. Lucæ 7: 37, 46. Joh. Ev. 12: 3. Marc. 14: 3.

Oljegårdar omtalas uti:

2 Kon. 5: 26. Propheten ELISA frågade GEHASI: Var detta råttre tid, at taga silfver och kläder, at förvärfa *Oljegårdar* och Vinberg, får och boskap?

Nehem. 5: 3, 4, 11. Vi hafve pantsat våre åkrar, våre Vingårdar, våre hus; hvarifrån skole vi taga såd, denna hårda tiden? Vi hafve lånt pännningar på våra åkrar och våra vingårdar, at betala skatt til Konungen. Låt dem i denne dag få igen sina åkrar, sina vingårdar, *Oljegårdar* och hus, samt råntan på pännningar, såd, vin och *Olja*, som i hafven tagit af dem.

Nehm. 9: 25. de intogo fasta flåder, och et frugtbart land, och fingo hus fulla med alla handa förråd, uthugna brunnar, vingårdar, *Oljegårdar* och frugtbärande trån i stor myckenhet.

Job. 15: 33. omnämner en bloma af oljetrådet. Lik en mogen drufva af vinståcken, en bloma af *Oljetrådet*, skal han (den egudagtige) nedfållas.

Jacobs Epist. 5: 12. *Oliver* nämnas, se *Fikonträd*.

Ännu oftare förekommer *Olja*, omnämnd uti Bibeln.

Job. 29: 6. Job önskar: O! at jag vore såsom uti de dagar, då mine fötter vadade i mjölk, och hälleberget för mig gjöt *oljafloder*.

2 Kon. 18: 32. talas om det land, som bär korn, vin, bröd trädgårdsfrugter, *Olja* och honing.

1 Chron. 12: 40. se Kamel.

2 Chron. 2: 10, 15. dem af ditt folk, (säger SALOMO til HIRAM, Konungen af Tyrus) som virket hugga och förarbeta, vil jag til underhåll gifva, 20,000 Corer Hvete, 20,000 Corer bjugg, 20,000 Bath vin, och 20,000 Bath *Olja*. Hvetet, kornet, *Oljan* och Vinet, som min Herre lofvat, må du sända dine tjänare.

2 Chron. 11: 11. de forðne fästningsverken satte Han (REHABEAM) i ännu bättre försvarsstånd, infatte Befälhafvare deröfver, och förslåg dem med förråd af lifsmedel, *olja* och vin.

Jerem. 31: 12. de fågna sig öfver Herrans gåfvor, öfver korn, vin, *olja* och boskaps-hjordar, af alle slag.

Jerem. 40: 10, 12. I samlen in vin, frugt och *olja*, förvaren til edert behof, och bebon de städer, hvaråst i kunnen vin finna; de återvände i landet insamlade en stor myckenhet af vin och frugt.

Jerem. 41: 8. döda ofs icke, vi hafve här i marken nedgömt hvete, bjugg, *olja* och honing.

Hefek. 27: 17. Juda och Israels land fälde dig (Tyros) Hvete ifrån Minnith, Fannag, Honing, *Olja* och Balsam.

Hefek. 46: 5. se *Får*.

Osea 2: 5, 8. jag skal hålla mig til mine ålskare, som gifva mig bröd, vatn, ull, lin, *olja* och kostelige drycker.

Osea 12: 1. Med ASSUR sluta de (Israels folk) förbund, och föra *Olja* til Egypten.

Joel 1: 10. Kornet är förderfvadt, Vindruvorne borttorkade, alt hopp om *Olja* försvunnit.

Joel 2: 19. Nu sänder jag til Eder, (säger Herren) korn och must och *olja*, så at i deraf skolen nog hafva.

Amos 6: 6. J, som dricken vin utur stora skålar, och smörjen eder med aldramåst vålluk:

tande *olja*, men bekymren eder intet om JOSEPHS skada.

Micha 6: 7, 15. kan Herren finna behag i tusende Vådrar, i otalige strömar *olja*? Du prästar *olja*, men får icke smörja dig dermed.

Haggai 2: 13. Om någon bore heligt kött uti sin klådesflik och rörde med sin klådesflik vid bröd, mos, vin, *olja*, eller hvad för spis, det ock vore; blefve då detta helgadt?

Esra 6: 9. se *Lam.*

Esr. 7: 22. alt intil 100 kickar silfver, 100 Cor hvete, 100 Bath vin och *olja* och salt efter behof.

Nehem. 10: 39. uti förrådsrummen borde Israels och Levi barn samla gåfvorna af såd, drufmust och *olja*.

Nehem. 13: 5, 12, uti förrådshusen insamlades spisoffer, rökelse, kåril och tionden af såd, vin och *olja*.

Syrach. 39: 27. det förnåmsta, som människan behöfver til lifvets uppehålle, är vatn, eld, järn, salt, semlomjöl, honing, mjölk, drufsalt, *olja* och kläder.

Sedespr. 5: 3. halare än *olja* är en trolös hustrus läppar.

3 Mos. 24: 1—3. klar, prästad *olja* af Oliver skulle beständigt nyttjas til uplysning uti lamporna på den gyllene Ljusstakan, ifrån aftonen til morgonen.

Olja tillades, blandades eller knodades med fint hvetemjöl vid många offer, och förekommer i detta afseende ganska ofta nämnd, uti 5 Mos. 28: 5, 9, 12, 20, 28. 29: 3, 9, 13.

1 Kon. 5: 11. SALOMO gaf HIRAM *olja* och hvete, til utbyte emot Cedrar och Cypresser.

4 Mos. 28 och 29 Kap. omtalas huru til mjölet vid spisoffret lades ofta *olja*, som inknodades.

Olja nyttjades äfven med andre Specerier, myrrha, kanel, Calamus, Casia, som ses i 2 Mos. 30: 23—30 til smörjelle, för Vitnesbördets Tabernakel och Ark, bordet, Ljusstakan med sina tilhörigheter, Rökaltaret, Brännoffers altaret med sine tilhörigheter, at vigas, samt ARON och hans söner til invigning.

Judith. 11: 13 de hafva ock beslutit at föråra förstlingen af hvete, och tionden af vin och *olja*, som varit helgad och förvarad år Prästerne.

Judith. 16: 8. Judith smorde sit ansigte med vålluktande *olja*.

Amos. 6: 6. J, som smörjen eder med vålluktande *olja*.

Esth. 2: 12, talas om *Mirrham's. olja* til smörjning.

Jacob. Epist. 5: 14. den i församlingen sjuke skulle smörjas med *olja* i Herrens namn.

Luc. 10: 34. Samariten förbandt såren på den röfvade mannen, och gjöt *olja* och vin deruti.

Luc. 16: 6 omtalas de hundrade tunnor *olja*, som den otrogne gårdsfogden lät nedfatta til femtio.

Uti Matth. 26: 12 och Joh. Evang. 11: 2 omtalas vålluktande *olja*.

Matth. 25: 8. Marc. 14: 3. Gifver oss af eder *olja*, ty våra Lampor flockna.

Uti Matth. 26: 7, 9. Luc. 7: 37, 46. Joh. Evang. 12: 3 anföres berättelse om en dyrbar *smörjelse*.

Uti 1 Mof. 8: 11. omtalas den Dufvan, som *Noach* utslåpte utur Arken, hvilken emot af-tonen återkom, och förde i munnen et afbrutit *Olive-löf*, hvaraf han förnam, at vatnet var af-fallit på jorden til den grad, at Tråden voro blottade och kunde grönska.

CEDERTRÅD. *PINUS Cedrus.* AÉRES och Es.

Detta pragtfulla träd får ofta namn af Libanons *Ceder*. De gamle Ebreer kallade det EROS och Invånarne i nejden ARS.

Cedern är ibland barr-tråden den pragtfullaste för sin storlek och högd. Den skiljer sig ifrån andre med sine pentellike, af flere strålar bestående blader, och kallas i Bibelen AÉRES, til skilnad ifrån Tallen, som äger endast tvenne blader utur hvarje knopp, och som kallas SCHERDIN.

Ceder-skogen på Libanon var fordom mycket anseeligare, än den nu befinnes.

De äldste, störste och anseeligaste *Cedrar* hafva af Saracenerna blifvit bortbyggne. Dess skog finnes på en slätt, 2 mil från et Carmeliter-kloster, omgifven af Libanons högsta spitsar. Uti dess nordvästra kant finnes äfven en liten skog af dem, tillika med några Tallar, Ekar, Cypresser, Haslar och Lönnar, Enar och Björkar. De växa på en högd af berget, som stundom är täckt med 6 månaders snö. De äldsta *Cedrar*, som nu finnas af någon skönhet och rake, äro icke synnerligen talrike. Många resande hafva räknat dem, och antalet har merendels alltid varit olika, efter mer eller mindre noggrann räkning, samt befunnits emellan 28 och 19. År 1550 räknade BEL-
LONIOUS 28; 1688 fann LA ROCHE endast 20; 1682 räknade LE BRYN det största antal, nemligen 35, och det minsta antal 12 stora af PETIT QUEUX, 1721; 18 af KORTE 1738 och af GRÖBEN 1680, 16 af MAUNDREL 1696, samt endast 15, utom en kullifallen, af Pocock 1739.

Afhandling
om
de W Å X T E R,
som i Bibelen omtalas.

Fjerde Dèlen.

Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under

Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.

Doctor
C. P. THUNBERGS
inseende

utgifven
af

JACOB EMIL WINBLAD

af Uplands Landskap
och til granskning framstæld
uti Botan. LectionsSalen
d. 24 Maj 1828.

p. v. t. e. m.

U p s a l a
hos Palmblad & C. 1828.

DE HULDASTE FÖRÅLDRAR

helgadt

af sonlig kärlek och tacksamhet.

De gamle *Cedrar* hafva en kort, tjock stam, nedan til delt i 3, 4 eller 5 store grenar. En *Ceder* af 100 års ålder är tjock som en mans låt: Högden til grenarne är 6, 7, 15, 18 eller 24 fot. Hela trädets högd stiger til 80 fot; yngre gå til 40 fot. Tjockleken räknas vanligen til 5 a 6 famnar; TROILO säger, at 4 karlar ej kunde omfamna den störste *Cedern*. POCOCK måtte et *Cedertråd* om 24 fot, och et trekantigt om 12 fot på hvar sida. ROGER räknar tjockleken til $8\frac{1}{2}$ famn. ARVIEUX säger, att sex man icke kunde omfamna en *Ceder*, hvars tjocklek han beräknade til 36 fot. MAUNDREL fann en af de störste vara 36 fot i omkrets. QVEUX fann den störste 8 famnar i omkrets, KORTE 7 famnar och 4 spann, POCOCK 24 fot. Någre finnas 2 a 3 famnar tjocke.

Uti Belchris dalen tyckte BERGGREN sig kunna räkna *Cederträdens* antal til 8 eller 9 hundra. Res. 2. p. 205.

Den *Cedern*, som är planterad i Paris, säges vara 120 år gammal, och äga $5\frac{1}{2}$ fot i omkrets.

Cederträdet är hvitt och användes i stor myckenhet til Salomos Tempel, samt fördes til en stor del från Sidon.

Det skadas icke af maskar. Af det samma gjordes Förbundets ark och Templets Tabernakel. Då SALOMO fattat det beslut at bygga et Tempel i Jerusalem, helgadt åt Herrens namn, samt för

fit Konungafåte et palats, bestämde han til den åndan 70,000 män til handtlangare, och 80,000, som trä och sten hugga skulle på berget til pelare, bjälkar, bräder och plankor, jämte 3,600 upsyningsmän, hvilke öfver dem hade at befalla. Så stora anstalter vidtagas ej ofta, och sådane byggnader upföras sällan. Hårom kan läsas 2 Chron. 2 Kap. På Templet bygdes 46 år.

Uti Trådets utvittrade kåda, som är vatnagtig, lade Egyptierne sine Lik, at balsameras.

Cedern tillägges 3000 års ålder, och någre anse dem hafva varit til ifrån Skapelsen, samt utgårdat syndaflo den.

Kottarne hafva en knytnåfves storlek, äga stark lukt, stå uprätt, äro brune och glatte.

Grenarne utskjuta 6, til 8 a 12 alnar från jorden, ända til 111 fot.

Uti Psalm: 92: 13, säges den rättfärdige skola växa såsom et *Cederträd* på Libanon, liknelsevis, emedan grenarne på Cedern stå vinkelrätt emot stammen, och barren vinkelrätt emot grenarne, som berättas i BERGGRENS resa 2 del. 206 p.

Job. 40: 12. se Elefant.

2 Sam. 5: 11. 7: 7. omtalas *Ceder* och *Cederträd* från Tyrus, då det säges, at ifrån HIRAM, Konungen i Tyrus ankommo til DAVID

fåndebud, som förde med sig *Cedertrån*, timmermän och stenhuggare, at bygga hus åt DAVID.

2 Sam. 7: 2, 7. Si! jag bor, sade DAVID til NATHAN, uti hus af *Ceder* byggt, och Guds ark står under tält.

1 Kon. 4: 33. SALOMO, sålom vis, ordade om trån, ifrån *Cedern* på Libanon, intil Moslan, som på muren växer; om fyrfotade djur, om foglar, om maskar och om fiskar.

1 Kon. 5: 11. se Olja.

1 Kon. 5. 6, 8, 10. Gif befalning, at *Cedrar* för min räkning så huggas på Libanon: var SALOMOS begåran til HIRAM, som svarade: jag vil i alt fulgöra din åstundan, angående virket af *Cedrar* och Cypreser. Och HIRAM gaf SALOMO virke af *Cedrar* och Cypreser, så mycket han åstundade. Se 1 Ghron. 14: 1. 2. Chron. 2: 3.

1 Kon. 6: 9, 10, 15, 16, 17, 18, 20, 36. Sedan templet var färdigt byggt, panelades dess tak och hvalfbogar med *Ceder*. Bygnaden förbands med *Cederbjelkar*. Dess väggar klådde han inuti med *Cederbråder*. Det aldraheligaste, et rum längst in uti Templet, panelade han med *Cederbråder* ifrån golf til Tak. Hela huset var inuti klådt med *Ceder*. Alt var af *Ceder*; ingen- sådes låg man sten. Altaret var såven af *Ceder*

och öfverdraget af guld. Den inre gården bygdes med tre rader pelare, af huggen sten och en rad af *Ceder*, se vidare 2 Chron. 3: 5.

1 Kon. 7: 2, 3, 7, 11: 12. SALOMO upförde et flott kalladt Libanons lund, uppå pelare rader af *Ceder*, och et bjelklag af *Ceder* ofvan på pelarna, ställda i fyrkant. Med *Ceder* panelade han både tak och utbygda Gallerier, som hvilade på fem och fyratio pelare, femton i raden. Förhuset, der Thronen stod, i hvilken Konungen plågade skipa lag, och som derföre kallades domsalen, var med *Ceder* paneladt, ofvan och nedan. Öfverbyggnaden upfördes jämväl af kostbar huggen sten och af *Ceder*. Stora gården, som omgaf hela byggnaden, innehöl tre rader pelare af huggen sten och en rad af *Ceder*.

1 Kon. 9: 11. 17: 1. såges, at 20 år förflutit under den tid, SALOMO upförde de tvänne byggnaderna, Herrens Tempel och Kongliga Slottet, hvartil HIRAM försträckt honom *Cedrar*, *Cypresser* och Guld, så mycket han åstundat.

1 Kon. 10: 27. 2 Chron. 1: 15. 9: 27. se *Sycomorer*.

Utom de anförde ställen, nämnes *Cedren* ofta.

4 Mos. 19: 6. omtalas et stycke *Cedertråd*, som Prästen skulle taga och kasta i elden.

Dom. 9: 15. Då Tråden skulle välja Törnbusken til sin Konung, svarade han: är det icke

eder uprigtiga vilja, at smörja mig til Konung, så gånge eld ifrån Törnbusken och förtäre *Cederträden* på Libanon.

2 Kon. 19: 23. SANHERIB hade hotat, at nedhugga Libanons höge *Cedrar*, des utvaldaste Cypresser, och at slå låger på des högsta spits, så väl, som i des fruktbärande parker.

Esai. 9: 10. se Sycomor.

1 Chron. 22: 4. DAVID lät en myckenhet jern til Guds hus byggnad anskaffas, förutan koppar i *oräknelig* (mångd) myckenhet, och *Cedrar* utan tal.

2 Chron. 8. SALOMO begärde af HIRAM, at han skulle sända honom *Cedrar*, Cypresser och Sandeltråd af Libanon.

2 Chron. 25: 18. JOAS Israels Konung lät svara AMAZIA, Konungen i Juda: Törnbusken på Libanon skickade en gång til *Cedern* och anhöl för sin son om des dotter.

Höga Vil. 1: 17. säges: i våre hus äro bjelkarne *Cedrar*, våra sparrar Cypresser.

Höga Vis. 3: 9. bygdes af *Ceder* en brudgums Thron och den kläddes med guld, at hvilas på silfver stolpar.

Höga Vis. 3: 15. hans utseende liknar Libanons pragt, såsom *Cederns*.

Höga Vis. 8: 9. Är hon en port, vilje vi med *Cederplankor* henne befästa.

Pf. 29: 5. Guds röst kroskar Libanons *Cedrar* i spiltror.

Pf. 80: 11. kallas de Guds *Cedrar*.

Psalms. 104: 16, 17. Herrens Trä stå frodige, Libanons *Cedrar*, som han hafver planterat.

Esai. 2: 13. Herrens Zebaoths dag skal komma öfver alle höge och reslige *Cedrar* på Libanon, öfver alle Ekar i Basan.

Esai. 41: 16 se Oljoträ.

Esai. 55: 13. I stället för Törnbusken skal växa *Ceder*, och i stället för Tistel, myrten.

Esai. 60: 13. Libanons pragt skal vara dig til hands, dess *Ceder*, Bok och Buxbom tillsammans at pryda min Helgedom.

Jerem. 22: 14, 15, 23. Jag vil bygga mig et vidsträckt palats och lustiga salar, samt göra derpå fönsteröppningar panelade med *Ceder* och kosteligen målade. Är du Konung för at tåla med andre i bygnader af *Ceder*.

Hesek. 17: 3, 23. En stor Örn med stora och långa vingar, flög up på Libanon och tog en qvist af *Cederträ*.

Jag, säger Herren, vil taga en qvist af et högt *Cedertråd*, afbryta öfversta, mjuka toppen deraf, och sjelf plantera honom på et högt och ansefligt berg — han skal varda en prägtig *Ceder*, så at foglar af allehanda slag under honom skola hafva sin tilflygt.

Hesek. 31: 3. O! Du (PHARAO) är lik et *Cedertråd* på Libanon, som hade sköna löf, skugrik krona och hög stam och hvilkets topp sköt sig up bland tjockaste grenar. Andre *Cedrar* i Guds lustgård skymde icke bort det.

Uti Hesek. 17: 22. 31: 5. Esai. 2: 13. Amos 2: 9. beskrifves *Cedern* högre, än al *Tråd*.

Esr. 3: 7. De gåfvo penningar åt Stenhuggare och Timmermän, samt lifsmedel, dricka och olja åt Sidonierne och Tyrierne, at de skulle låta komma virke af *Ceder* från Libanon, sjövägen til Jatto, efter det tillstånd som Cyrus, Konungen i Persien hade gifvit dem.

Syrach. 24: 12. jag har växt up såsom en *Ceder* på Libanon och såsom en Cypress på Herrens berg.

Zephan. 2: 14. då Ninive hotas med fördöfelse, heter det: dess *Cederbräder* äro afrefne.

Zach. 11: 1, 2. Öpna dina portar, Libanon. Eld skal färtåra dine *Cedrar*. Jämmer eder i Furutrån, ty falne äro *Cedrarne*, de starke träden nedslagne.

TALL. *PINUS silvestris*. SCHERDIN.

Både *PINUS silvestris* och *Abies* växa uti Palestina. De äro almånne i hela Europa, och i Asien, i synnerhet emot Norden, der de utgöra stora skogar, stundom af flere miles vidd. De växa uti Siberien, China och på J-panska öarna, samt uti Norta Amerika. De kunna blifva 300 år gamla, och så på Pyreneiska bergen trenne samnar i omkrets. HALLER låger, at i Argau skogen uti Svitserland Trån funnits til master af 125 fots längd.

Trådslaget tjäna i synnerhet til Skepsbyggnad, skepsmaster, smärre fartyg och båtar, sparrer, tiljor, bräder, vedbrand, kistor, möbler, Musikaliska instrumenter, lik-kistor, lackerade arbeten uti Japan, til tjärbränning, facklor, med mera.

Tallar finnas på Libanon, äfven i Cedersko-gen, och på Karmels bergshögder.

2 Sam. 6: 5. På allehanda strängaspel af furutrån spelades, då Arken flyttades ifrån Giboa.

Hesek. 27: 5. från Libanon hafva de hämtat furutrån, at deraf göra master.

Eesai. 14: 8. se Cedertåd.

Eesai. 41: 19. se Oljotråd.

Cypress. *CUPRESSUS virens*. BEROSCH.

Cypressen hörer til den släkt ibland Växterne, som få namn, utaf Barr-trån, hvars blader

åro alltid gröne, och hvars frugter kallas kottar, innom hvars fjäll frön ligga gjömde.

Cypresen växer alltid spitsig, pyramidalisk, til en anseelig höjd, gjer mycken skugga, emotflår røta med sin kådagtige saft, gifver vackert tråd til virke, och planteras ofta vid grafställen.

Cypresen älskar Europas och Asiens blidare klimater, och fördrager icke nordens köld.

Strödde *Cypreser* fann HASSELOQVIST vid Smyrna, höge som Pyramider emot skyn. Ref. p. 28.

Baruks åbräddar voro bekransade af *Cypreser*.

Cypresen växer på Creta, hvarifrån den utsprider sig til Europas södra del. Den växer vid Ascalons stad och på Libanon. Den växer up, til et ganska högt tråd med en pyramidalisk krona, med liksom spånlagde alltid grönskande blader.

Den gifver en mörk skugga och utmärker oftast sorgeliga tillfällen. Hos de Romare sattes dels grenar för husen, och hos Turkarne planteras *Cypreser* på deras begravningsplatser i Asien.

Trådet nyttjas til möbler, är lätt och nyttjades til bygnaden af NOACHS ark.

1 Kon. 5: 8. se Olja.

1 Kon. 9: 11. 2 Kon. 19: 29. 2 Chron. 2: 8. 3: 5. —

Höga Visa 1: 17. Syrach 24: 12. se *Cedertråd*.

Syrach 50: 10. se *Oljetråd*.

SANDEL-TRÅD. SANTALUM album och
PTEROCARPUS *santalinus*,

Äro tvänne färskilde trådsorter, hörande til tvänne olika klasfer uti Sexual-Systemet, af hvilke antingen et eller bägge förekomma uti nya prof-öfversättningen. Intet af desse trådarter växer i det förlofvade landet. Sandelträdet, som nytjades til prydnad uti Jerusalems Tempel och Kongeliga flottet hämtades ifrån Ophir, som sannolikt är öen Ceilon, der bägge förutnämnde Trådslag finnas växande, äfven som på Malabariska och Coromandelska kusten.

Berggren läger; vål i sin Refas 2:dra Del, pag. 202: Vid Libanon stodo stora grupper af VALNÖT-TRÅN, kanske Skriftens ALGUMIM, 2 Chron. 2: 7. som SALOMO begärde af HIRAM til tempelbyggnaden i Jerusalem. Desse *Valnöt-trån* kunde vål icke vara skriftens ALGUMIM, som omnälas uti 2 Chron. 9: 10. och äfven är det osäkert, om VALNÖT-TRÅDET finnes i Palæstina.

Prof-öfversättningens Sandel-tråd förekommer på några färskilda ställen. Uti 1 Kon. 10: 11, 12. heter det ARE ALMYGGIM. Hiramns skepp, som hämtade guld ifrån Ophir, förde äfven derifrån Sandeltråd uti stor myckenhet, samt ädla ste-

nar. Uti 2 Chron. 9: 10. heter det ARE AL-GUMIM.

Vidare förekommer Sandelträdet tolkadt uti 2 Chron. 2: 8.

GRANAT *tråd*. PUNICA *granatum*. RIMON.

Granat-trådet är et medelmåttigt, vackert tråd, som växer och odlas uti alla varma länder i Östra Indien, i Södra Europa och i Afrika på goda Hops udden. Det växer vid Hamah stad, och vid Jaffa en hel skog; vid Asfelt stad, gent emot Jericho finnas gode granat-äplen, äfven som vid Sabth; i öknen Dscheſira; på berget Horeb och i Jemen. Resande uti Levanten förslåkra, at vinrankan, Olivetrådet, *Granat-trådet* och Fikon-trådet äro der vilde,

Dess frugt är stor, som det största Äple, klotrund och fylld med en rödagtig, syrlig saft, som är vällmaklig och mycket läskande.

Höga Vis. 4: 7. 6: 6. lika klufna *Granat-äplen* äro brudens kinder.

Höga Vis. 4: 13. se Palm.

Höga Vis. 6: 10. 7: 12. låt oss gå til Vinbergen, och se om *Granat-trån* bloma.

Höga Vis. 8: 2. jag skulle dig gifva must af *Granatäplen*.

1 Kon. 7: 20. 2 Chron. 3: 16. Tuhun-

drade *Granatäpplen* prydde kronan på stoderne i SALOMOS flott.

I Sam. 14: 2. SAUL var i lågret vid ändan af bergshögden, under et *Granat-tråd* i Migron, då JONATHAN hans son gick öfver til de Philisteers vakt.

4 Mol. 13: 24. 20: 5. Haggai 2: 20. se *fikon* och fikontråd.

MYRTEN-TRÅD. *MYRTUS communis*. HADAS.

Växer uti flera varma länder, dels vildt, dels odladt til häckar. I de kallare hålles det i orangeri öfver vintren tillika med Lagertråd och Granattrådet, Mandeltrådet, Mulbårstrådet och flere andre. Det är mycket föränderligt til storleken af sine blader. Af Myrten göras brudkronor och kransar, äfven som vid andre högtidlige tilfällen. Bladen äro alltid gröne och affalla icke.

Det forplantas mycket lätt genom aflågingar, och åges derföre i Europa, äfven i Sverige planteradt, såsom en prydnad uti fensuren af de rum, som man bebor.

Som dels grenar äro mjuke, böjelige och fine, så nytjas trådet til häckar på Goda Hops udden i synnerhet, emedan de gifva efter för den starka Sydost vinden, som om sommaren härjar och våldsamf lönderbryter andre hårdare trådslag. Sådane häckar kunna hållas flere alnar höge och äro alla årstider gröne. Om grenarne underqvistas,

blifver stammen stadigare, medelmåttigt hög, med större krona.

Är allinänt i Syrien och Palæstina.

Nehem. 8: 15. Ibland andre nytjades *Myrten* til Löfhyddor. se Palm.

Eesai. 41: 19. se Oljotråd.

Eesai. 55: 13. se Ceder.

Zach. 1: 8, 10, 11. omtalas *Myrten-träd*; då Propheten säger: Jag såg om natten en man sitta på en röd Häst, och hålla stilla emellan *Myrten-träden*.

KASTANJE-TRÅD. *FAGUS castanea*. TIDHAR.

Kastanje-trädet uthårdar icke någon strängare köld. Det trivdes bäst uti södra delen af Europa och på några ställen i den varma delen af Asien. Uti Sverige förekommer det endast i dess södra landskap, i synnerhet i Halland och Blekingen, samt en del af Småland, der det odlas och under strängare vinter bortfryser. Uti Upland kan det icke uthårda. Trädet, som är vackert, nyttjas til möbler.

Nötterna, som äro stora, försäljes ifrån Frankrike uti myckenhet, til Holland, Tyskland och andra orter. Kärnan är angenäm til smaken och födande, samt liknar mycket mandlar til smaken.

Kastanje tolkas på tvänne ställen hos Esaias.

Esai. 41: 19. se Oljotråd.

Esai. 60: 13. se Ceder.

Ek. *QUERCUS suber.* ELON.

Eken är et almindt träd i södra Europa; växer äfven uti Asien på flere ställen. I Norra Amerika växer det tillika med mångfaldiga andra arter; Är mycket föränderlig til sine blader, hvar med arterna åtskiljas. Den blir et af de störste träd. I England omtalas af Doctor PLOTT en *Ek*, hvars grenar voro utsträckte 54 fot, under hvars skugga 3000 ryttare och 4000 man fotfolk kunde hvila. Uti Whitfields parken vid gränsen af Cumberland voro trenne Ekar, hvaraf den minsta hade en stam vid pass 40 fot i omkrets. Den Ek, som Konung GUSTAF I. planterat, är af en anseelig tjocklek. KÆMPFER omtalar en Ek uti Japan, som var ihålig, och uti hvilken flere personer kunde inrymmas. Hundrade år derefter såg Herr Præses under Resan til Kejsarens Hof, — samma ek ännu kvarstående. Trädarten är hård och står länge emot röta, hvarsföre den nytjas mycket til Skepsbyggnad, til Möbler, taneringar och påverk under vatn. Man har funnit pålar af Ek, 500 år gamla, nästan förstenade. Alt af eken är garfvande, (adstringerande) och tjänar til det bästa Sål-låders beredning, och all svart färg, til mineralvattens pröfning på jernhalt. Gallåplen äro ännu mera garfvande och nytjas til skrifbläck. Invertes, som medicament stoppar den starkt. Ekållon ätas af Svin och andre djur, och kunna i nödfall användas til bröd.

På ångar glest planterad är Eken prydelig; i Sverige blir trädarten fastare och bättre, än i södra Europa; i Engeland såges den vara bäst. 30 forter Insekter äro derpå inqvarterade.

På Thaborgs berg såg BERGGREN en mycket vacker *Ekskog*. Ref. 2. p. 314.

Ekar finnas i Orienten mångenstädes: på Karmels berg, å dess topp; vid byn Raimbe hela skogar; på Thaborgs berg; vid Damasch; på Libanon;

Från Sidon utskeppas gall-äplen.

Ekar omtalas i Bibelen i allmänhet, i synnerhet *Ekar* ifrån Basan, och torde oftast vara *suber*, eller, såsom SPRENGEL menar, *ilex*, jern-Eken.

I Mos. 35: 8. REBECCAS Amma DEBORA blef begrafven, nedan för Bethel, under en *Ek*, som kallades deraf *Gråt ek*.

Esai. 1: 13. se *Ceder*.

Esai. 6: 13. såsom en Therebinth och *Ek*, sålån afhuggen, hafver Stammen öfrig, skall denna delens stam vara en helig såd.

Hesek. 27: 6. dina Åror gjorde du af *Ek*, ifrån Basan.

Zachar. 11: 2. jämrar eder, i *Ekar* uti Basan.

Osea. 4: 18. de tända up rökverk på högderne under *Ekar*, Popeltrån och Therebinther.

ACASIA. ACASIA *Vera*. SCHITTA.

Mimosa är et slägte, som är mycket stort och vidlyftigt, samt mycket föränderligt til sine blomningsdelar. Detta slägte har derföre, i sednare tider, blifvit indeladt uti flere genera. Alla äro mer eller mindre giftiga, och de flesta gifva en (gumi) kåda, som är mer eller mindre klar, gulagrig och genomskinlig. Alla arter växa i de varmare länder i Asien, Afrika och Amerika.

Acasia utgör stora skogar i Egypten, men är sålsynt vid Cairo; i steniga Arabien och vid Sinai; i steniga Arabien, almannt; vid åen Wardau; i steniga Arabien är det et af de almanaste träd.

Egyptierne kalla denna Charad, och af den samlas et godt gummi arabicum, som är lärlöst i vatn och kliftrar, — samt nyttjas inverte, at mildra skarpheter och stoppa uti Diarrhæer.

Acasia Aegyptiaca kallas den af HASSELQVIST i dess resa p. 96. Den omtalas på flere ställen i Bibelen, i synnerhet såsom et nyttigt och vackert trädslag vid Jerusalems tempels bygnad och andre dess tilhörigheter.

Häraf förfärdigades förbundets ark, skådebrödsbordet och slångerna, 2 Mos. 25: 10, 13, 23.

Bönorna ätas af Kameler och Gumar.

Kådan är lödande. 1000 personer upphöl

härmed lifvet i 2:ne månader, under brist på andre födoämnen.

2 Mos. 25: 10. 5 Mos. 10: 3. förbundets ark var bygd af *Acafia* tråd.

2 Mos. 26: 15, 26, 37. bräder gjordes til Tabernaklet af *Acafia* tråd, äfvensom skotstängerne och stolparne til klådet för Tabernaklets dörr.

2 Mos. 27: 1, 6. Altaret i helgedomens Tabernakel skulle göras af *Acafia* tråd, äfven som stängerne til altaret.

2 Mos. 30: 1, 5. Rökaltaret skulle göras af *Acafia* tråd tillika med stängerne.

2 Mos. 30: 23—25. se *Olja*.

2 Mos. 37: 1, 25, 28, bordet och rökelse-altaret, brännoffers-altaret gjordes af *Acafia* tråd.

Psal. 45: 9. se *Aloë*.

Esai. 41: 19. se *Oljetråd*.

Hesek. 27: 19. *Wedan* och *Javan* *Meusal* gafvo dig arbetadt jern, *Casfia* och *Calmus* i ställe för det, som de af dig togo.

Pil. *SALIX babylonica.* ARAV.

Pil finnes i myckenhet växande vid Euphrat, och på ganska många ställen i de varmare luft-

strek. På några ställen i Sverige har den kunnat odlas; men omkring Upsala kan den icke utstå kölden och klimatets omkiften.

Denna *Pil-art*, likasom alla andra, hafver sine kön skilde på särskilde Trån; och honornas fröhölsor, som äro små, innehålla en myckenhet hvit ull, lik bom ull, som omgifver fröen.

Den är skild med sine smale blader, och i synnerhet med sine ganska långa grenar, som äro så veke, at de äro aldeles nedhängande. De tjåna således til flåtor vid lefvande lusthus, til korgar, med mera likfom korg-pilen (*Salix viminalis*).

Denna, likfom alla Pilar, växer håldst vid vatn och på våtsjuka ställen.

Pilar växa vid Jordans och Baruks stränder.

Trådslaget af Pilar är alltid dåligt och mycket bräckligt. Det duger sållan til något saggvirke, — men grenarne af några tjåna til flåtning af korgar, til häckplantering; samt brukas til sine skins garfning.

Psal. 137: 2. på *Piltrån*, vid de ålfver i Babels land, hängde vi våra harpor.

3 Mos 23: 40. se Palm.

Afhandling
om
de W Å X T E R,
som i Bibelen omtalas.

Femte Delen.

Med Medicinska Facultetens gunstliga tilstånd
under

Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.

Doctor
C. P. THUNBERGS
inseende

utgifven

af

A X E L H Ö J E R

af Uplands Landskap

och til granskning framställd

uti Botan. LectionsSalen

d. 4 Junii 1828.

p. v. t. f. m.

U p s a l a

hos Palmblad & C. 1828.

LAWSONIA *Inermis* - COPHER.

Våxer på varma Indiens öar, Java, Ceilon och andra; uti Syrien och Palæstina. Den var planterad af SALOMO i Engeddis varme vingårdar.

I Arabien kallas den *Alhenna*.

Trådet fordrar mycket vatn, om sommaren skygd, och om vintern solvärme.

MARITI beskriver den vål: at bladerne om vintern ej affalla: at blommorne utspricka i ändan af grenarne. Knopparna äro smärre än knap nåls-hufvuden, och öppna sig alla på en gång; deraf tillkommer en ganska täck blomquast, til skapnad lik en up och nedvänd Drufklase. De äro til färgen hvita, litet stötande åt gult. Blomningstiden börjar i Augusti, och fortfar, gren för gren, hela hösten; blomklasen blir en tredjedels aln hög och af en halfalns omkrets.

Blomklasen äger en ganska angenäm lukt.

MARITI skrifver vidare: Cyprioterne sköta en växt den de kalla *Kenna*, som blir hög och tjock som et Granat tråd. Bladen likna Myrten och blomman en stor Vindrufva. Af denna fås en olja, som har balsamisk kraft. Dess lukt behagar Österlänningar men är för Europeer för stark. Frön likna Coriander korn.

Alhenna brukas så allmänt ibland Turkar, Araber, Morer, Armenianer, Perser, at i BELLONII tid tulförpaktningen för löfvens utförsel utur Egypten steg til 18,000 Ducater.

Bladerne pulveriserade gifva et slags rödgult smink af en sammandragande egenskap, at hämma svetten. Händer och fötter, stundom håret och skägget anstrykas dermed; äfven hästmahnar och svansar, i synnerhet kamelens, som til Mecca bär det heliga exemplaret af Alkoran och de dyrbara tapeterna.

Bladerne kokade i vatn gifva en skön orange färg, hvarmed Grekinnor och Judinnor bestryka naglar och handlofvar, at förskaffa sig svalka. De färga också dermed sine hår.

Höst säger, at fruntimren i Marocco utgjuta saften öfver hjessan, och låta den rinna utföre kinderna, som för et Europeiskt öga ser illa ut.

Höga Vis. 1: 14. nämnes en drufva, som är denna blommans frugt; en blomstrande (Palm-) drufva från Engeddi trädgårdar är min älskare mig.

Zizyphus Christi.

Rhamnus är et släkte, som består dels af träd, såsom sveriges *Brakved* (*frangula*), dels af buskar, större och mindre, som blifvit updagade i de

flästa Verldsdelar, med små oansenlige blomor. Några af dem äro utan taggar (*spinæ*) och några äro bevåpnade med taggar.

Ifrån detta slägte hafva sedan de Indiska arterna blifvit skilda, under namn af *Zizyphus*:

Zizyphus (*spina*) *Christi* växer öfver alt uti Syrien, uti Ethiopien och i Palæstina, samt är bevåpnad med taggar på alle sine grenar. BERGGREN fann en *Rhamnus* växande vid Jordans stränder. Professor AMNELL har i Upsala under namn af *RHAMNUS spina Christi* utgifvit med figur en Disputation häröfver, och anset, lika som LINNÉ, denna för den sanna och rätta, af hvars grenar CHRISTI törnekrona sammanflätades.

Uti Math. 27: 29. Marc, 15: 17. samt Johan. Evang. 19, 25. omtalas den törnekrona, som påsattes och lårade Frälsarens hufvud, och tillskapades af detta trådets törnige grenar, der det såges: de vredo tillfammen en krona af Törne, den de satte på hans hufvud.

Vid Jerusalem växer *LYCIUM ruthenicum*, hvilken i sednare tider blifvit ansed för den, af hvars grenar CHRISTI Törnekrona blifvit flätad.

GILEADS BALSAM. *AMYRIS Gileadensis* ETZ-SCHÄMÄN.

Balsamtrådet, som gifver den ägta dyrbara Gileads balsam växer egenteligen under Arabiens

heta iuststrek, och blef fördt, ibland andre skänker, af Drottningen utaf rika Arabien til SALOMO samt planteradt uti dess trädgårdar i Jemen, hvarifrån af FORSKÅL ikickades en gren med bloma, hvaraf blef uplyst, at detta trådet hörde til AMYRIS slägte, lika som Opobalsamum.

Når trådet fåras utrinner saften, som är den dyrbarste *Balsam*, som sållan såljes och endast gifves såsom skänk åt Turkiske Kejsaren och andre Regenter. Den får äfven namn af *Mecca balsam*, men växer ej derstädes, eller i Palæstina. Oftare kallas den *Gileads balsam*, emedan Gilead är en fortsättning af Jerichos fält, genomskurit af Jordans flod.

Uti Gamla Testamentets skrifter omnämnes denne Balsam uti 2 Mos. 30: 25.

Gileads balsam erhålles ifrån Arabien, genom de karavaner, som årligen gå till Mecca; den har derföre fått namn af *Mecca Balsam*.

FORSKÅHL såg trådet vid Gidda utan blomor. Vid Medina växer största mängden, der den måsta Balsam skördas. En afbruten gren gifver stark lukt af Balsam ifrån sig. Trådet är litet, föga annat än en buske med trenne tät sittande (*ternatis foliis*) blader. och kallas af Araberna *Abuscham*.

Balsamen, är i början hvit; blir sedan grönagtig eller gul, honungslik; är först tunn; blir

sedan grumlig, fäst klar; och gammal tjock, som
therpentin.

HASSELQUIST låger balsamen vara gul, genomskinlig, angenäm, klibbande vid fingret, sällan flytelig, magstyrkande och, drupen i sår, läkande. Invärtes brukad gifvas endast tre droppar i sänder. Då den drypes i vatn, utbreder den sig öfver hela ytan och kan såsom en blåsa upptagas. Ref. p. 31.

Opobalsamum är en balsam utaf samma *amyris* släkte, hvars tråd har *folia pinnata*, och hvaraf balsam länge brukats i Medicin samt funnits på Apotheken.

ELEAGNUS orientalis. TZARI, balsamtråd.

Får namn af *Zaccumtrådet*. Är et anseeligt och vackert tråd med sine länge, smale och lika som med ten amalgamerade silfverhvite blader. Det fördrager ej Nordens kalla klimat; men kan odlas i det Södra Europas länder.

Växer i myckenhet vid Jericho och på dess slätter: vid berget Quarantania *Foliis ovatis*. enligt HASSELOVISTS intyg.

Är troligen de gamles *Myrobalanus citrina*.

Af nöten präsas Zari olja eller opobalsamum. Denna olja kallas äfven Zacci olja och Jerichos balsam. Maundrel säger nödens kärna stötas sönder, slås sedan i het vatn., då en olja ut-

drages, som är et godt läkemedel. Oljan är angenäm til lukten. Dermed smordes kläder, hår och skågg. Den gör huden fin och mjuk, samt läker sår och hämmar utdunstningen.

Jerem. 8: 22. frågas: är nu ingen Zari i Gilead?

Jerem. 46: 4. Gå up til Gilead och hämta Zari.

Jerem. 51: 8. Skaffer Zari åt Babels sår.

1. Mos. 37: 45. Israeliterne, som köpte JOSEPH, förde Zari til Egypten på sine Kameler.

1. Mos. 45: 11. JACOB sände ibland annat, Zari til Egypten ifrån Palestina.

Hezek. 27: 17. Jud. landet frambragte den Zari, som fördes till Tyri marknader. se Olja.

Nehem 8: 15. til löshyddor. se Palm.

HASSEL. *CORYLUS avellana*. AGGOS.

HASSELEN kan icke med skäl föras till Trädens famille, emedan den icke erhåller någon enda ordentelig blom med krona, utan upväxer ifrån roten med många grenar och öfvregår lållan en människas höjd. Den tillhörer måst Europas och i synnerhet de nordligare länders lufstreck, der den på ångar och betesmarker utgör småtre, glesare

skogsparker, och triffes väl i de flesta Sveriges landskap.

De långa upskutande grenarne, som äro imidige, tjäna til band på hvarjehanda laggbåril; och nötterne tjäna i flere afseenden. Kjätan ätes som mandel; af den kan tilredas mandelmjöl; men mera användes den til oljepråsning, hvaraf oljan hålft brukas til afdrag af graverade tabeller.

Hassel säges växa på Horebs berg och på Libanon.

Höga Vis. 6: 10. i *Hasselskogens* lunder var jag nedgången.

I höga visan upräknas flere växter än i hela det öfriga gamla Testamentets böcker, hvilket visar, at SALOMOS visdom sträkte sig til en anseelig vidä, äfven så väl til Botaniken, som til Djurens kännedom.

LÖNNTRÄD. *ACER plantanoides*

LÖNNEN är et almannt träd uti hela Europa, äfven i Norden och Sveriges flesta landskap, äfven som uti de norra delar af Amerika. Den växer på Libanon, och blir et vackert träd, som låter klippa sig, och hvars krona blir rund, flor och gifver med sine flore, i flere flikar fördelte blader, en ymnig skugga. Det är ganska tjänligt til

planterade alleer och trådet til flögdvirke. Blomorne, uti stora klasar, äro gulgröne och tvänne frön tillsammansväxte med hvar sin vinglika hinna. Det låter äfven klippa sig til häckar.

Syrach. 24: 13. Jag hafver växt up såsom et *Lönntråd* vid vatn.

HVIT POPELTRÅD. *POPULUS alba*. LIVNÅH.

POPELTRÅN, äfven *Asp* kallade, växa uti Europa utaf flere slag, och derutaf trenne arter i Sverige, hvaraf den almännaste är *POPULUS tremula*, med sine lätt rörlige och darrande blader. Den fortplantas både genom frön och med rot-skott, som uppskjuta rundt omkring, och göra, at af några få tråd hela lundar snart tillskapas. Men denna omständighet gör, at alpar icke böra planteras uti trädgårdar, bredevid sådesåkrar eller på ångar. De växa ganska fort med en pyramidisk krona och spitsig topp, och tåla icke någon topning, utan böra underquistas, då löf grenar deraf hämtas til foder, för får isynnehet. Bladerne fåttas i rörelse af minsta våderflågt, gifva angenäm skugga och et behagligt sulande.

Trådet är hvit och nytjas til bjälkar och andre meubler. Växer lätt på steniga ofrugtbara backar.

Den väver äfven i Asien. HASSELQUIST såg Popeltråd almänna vid Smyrna, som ses af dess resa p. 28.

Hanblomor, och honblomor finnas på lårskilde tråd och bloma tidigt om våren innan bladerne framkomma.

Olea 4: 13. se *Ek*.

ÄPLETRÅD. *PYRUS malus*. TAPPUCHIM.

Äpletrådet är et af Europas nyttigaste tråd och tillika med Pårontrådet det enda, som i Norden frambringar store och köttfulle, vålsmakelige frugter. Det växer på ganska många ställen vildt äfven i Sverige ända til Upland och Gestríkland, hvarest det dock under strånga vintrar bortfryser. Af de vilde tråd, som finnas mest i Sveriges södra landskaper, blifva äplen små, sure och stråfve, så at de söga användas til annat än at gifvas åt svinkreaturen; men som desse vilde stammar ut- hårdas kolden, äro de tjänligare til ympning. Genom ympning förädlas frugten til storlek, angenäm smak och mångfaldiga förändringar, som af trädgårdsmästare få lårskildte namn. Et äpletråd i sin blomning är ganska vackert, och i dess många blommor sutta gerna Bien, för at hämta något til sin boning. I de hetare länder odlas det icke så ofta; men förekommer i Palästina och på Gouda hops udden i Africa. Af frugtens utpräslade saft tilredes genom gäsning, i Engeland och i synnerhet ymnigt i Frankrike, *Cider*, som är en angenäm, läskande och äfven rusgifvande dryck.

Frugten, som innom sit myckna köttiga omklåde innesluter en femrymlig stjernkapsel med

fine frön, ätes om hösten och kan förvaras flera månader. Äfven kan den sönderstücken torkas och inläggas med locker eller honing. Den torkade tjänar til soppor, som hålla öppet lif. Oklå kan den tjäna til bakelser och flera andre maträtter.

Hög. Vis. 2: 3. Såsom et äpleträd bland skogsträd är min älskare ibland sönerne.

Hög. vis. 2: 5. jag styrker mig med äplen.

Hög. vis. 7: 9. såsom lukten af äple är din andedrägt.

Hög. vis. 8: 5. Under äpleträdet väckte jag dig.

SPRENGEL tolkar här *Tappuchim* med *Quit-ten*, (*Pyrus cydonia*).

MALLUACH - *Ale Siach* SWÆDA *baccata*.

Under detta namn äro flere växter kände hos Araberne, sannolikt flera species utaf *Salsolæ* slägte, som alla växa uti ödemarker, alla äro salt-agtige och osmakliga. De finnas ymnigt i Sibi-riens ödemarker, uti Afrikas öknar, och annorstädes, växande uti torr sandblandad jord.

CELSIUS har anset *Malluach* för en molla eller *Atriplex*, som kan tjäna til föda, men ej är

salttagtig. ÖDMAN anser den vara FORSKÅHLS *Sua-*
da baccata, som är mycket lik med *salsola*, och väx-
 er i *Asiens* öknar; den innehåller salt, är osmake-
 lig och tilgripes endast i hungersnöd. HASSEL-
 QUIST kallar den *Chænopodium ægyptiacum*, som
 växer på torra fält, i sällskap med *Rothem*.

FELIX FABRI har genomrest de öknar, der de
 gamle Troglodyter vistats. Han säger: den 18 Septem-
 ber kommo vi til en dal, hvarest låga tätta buskar
 växte; desse voro fuglade med en salt dagg.
 Och på et annat ställe säger han, at salt dagg
 fallit.

Sannolikt har, genom en sådan salt dagg,
 buskarnes löf, skott och knoppar blifvit beredda til en
 nödfalspis.

Sådan dagg fann FALK, uti Kumaniska och
 Kalmuckiska öknen, efter svale sommarkdagar, både
 på örter och andre ämnen.

Job. 30: 4. Då JOB målar Troglodyternes
 hungerspis säger han: de afbröto det, som salt
 var på buskar.

GENISTA *ræthem*. ROTHÆM

Anser de ofrugtbara Arabiens öknar för sit
 fädernesland. Den växer äfven omkring Suez på
 sandhedarne.

Roten är besk och nytjas til läkedom af
 Araberne.

Busken hörer til årslågtet och *Genistæ Genus*, hvaraf många species, finnas både i Europa och annorstådes.

FELIX FABRI säger, at hans Kamrater gråfde gropar, och uprykte buskarne med rötterna i September månad. Dese buskar tjåna derföre, lika som *Salsola*, uti öknar til brånse.

Ps. 20: 4. DAVID liknar en lömsk tungas verkan vid glödfaf *Rothæms* buskar, emedan de antåndast hastigt, blosfa och smattra, som en antåndenbuske.

Job 30: 4. säger om Troglodyternes uselhet, at *Rothæms* rötter utgjorde deras bröd (si hungersnöd). Dese rötter nytjades til värme under kalla nätter.

Job skrifver at Troglodyterne uprykte *Rothæms* rötter, emedan de, i brist på yxa, icke kunde skilja rötterna ifrån busken.

I Kon. 19: 4, 5. ELIAS sökte skygd under en *Rothæms* buske under sin flygt undan ISEBELS förföljelse, uti Berseba öken. Under denna glefa buske lade han sig ned och insomnade.

MANNA. HEDYSARUM *Alhagi*. MAN.

Flere växter gifva *Manna*, och flere sorter *Manna* hafva blifvit införde på Apotheken under

åtskilge namn, såsom *Manna calabrina*, *Manna in granulis*, med flere. Hos äldre författare förekomma *Manna laricea*, *tamariscina*, *tiliacea*, *quercina*, alt efter de olika träd, hvaraf den tages, och hvars safter innehålla något söckerämne. *Manna* är således icke annat, än en gumi saft, som är mer eller mindre söt, som utflödar utur åtskilliga träd, och sedan stelnar liksom körsbärskådan. Äfven *Gumi arabicum*, som utflyter utaf *Mimosa nilotica*, kallas stundom *manna* ifrån Sinai och andre öknar, ehuru ganska orät, emedan den ej innehåller något betydande söckerämne.

Manna calabrina hämtas utaf *fraxinus ornus*, ett träd, som växer i Amerika. i södra Europa, Italien Sicilien, och som äfven i Sverige planteradt uthärdat Nordens strånga vintrar uti den gamle Akademiske trädgården. Under varmt och torkt väder utsvettas af dess grenar och stamm *Manna*, ifrån midsommaren til Juli Månads slut ifrån midnatten til aftonen, och nedfaller på marken. Den är rödaktig och blandad med orenlighet. *Manna di fronda* utsvettas middagstiden i Juli och Augusti månader utaf bladerne, så att trädet ser ut likalom vore det betäckt med snö. Genom inskärning och sårande i barken fås *Manna in granulis*, som nyttjas i Laxerande Sennets infusioner uti början af Febrar och för späde barn.

Israeliternes *Manna* utsvettade af *Hedysarum Alhagi*, som är en låg och mycket taggig buske,

och hvars fast utdunstar, samt efter sårande utflyter och stelnar af nattkylan i luften, i likhet med andre trådeskådor (gumata), såsom gumi Arabicum, körsbårskåda och andra. Israeliternes *Manna* af *alhagi* är mera säckerlik, söt och mindre klustrande. Den löses ganska lätt uti vatn, och upplöses samt bortdunstar af Solens värma. Den skulle derföre samlas om morgonen tidigt, innan solen uppgick. Denna *Manna* inflåmmar närmast med Mosi beskriifning. RAUVOLE skrifver äfven, at den liknar gryn eller korn like Coriander frö; och GMELIN berättar den vara snöhvīt, och bestå af små korn. Bönderne ifrån Ispahan samla den före solens uppgång, på det sätt, at de under husken hålla et fall, och med käppar slå på quistarne, at den nedfaller.

Den *Manna*, som om natten utdunstar och af kylan stelnar, nedföll med daggen i gryniga klumpar som ledan af solen smältes. AVICENNA intygar sådant. BREITENBACH skrifver, at i steniga Arabiens inre öknar *Manna* faller i Augusti och September månader, liknande uti dagningen en rinfrost, dropvis på blad, gräs, quistar och stenar. WORMSER säger en sådan dagg falla omkring berget Horeb samma tid. Och enligt NEICHITZ vid Sinai uti Julii månad; dock e lika alle år.

Araberne kalla denna *Manna* MAN-ERSAMA, det himmelska *Manna*, til skilnad från Gumi Arabicum.

Afhandling
om
de W Å X T E R,
som i Bibelen omtalas.

Sjette Delen.

Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under
Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.

Doctor

C. P. THUNBERGS

inseende

utgifven

af

P E H R A X E N B O R G

Sud. Ner.

och til granskning framstald

uti Botan. LectionsSalen

d. 5 Junii 1828.

p. v. t. f. m.

U p s a l a
hos Palmblad & C. 1828.

PROSTEN OCH KYRKOHERDEN

HÖGÅREVÖRDIGE OCH HÖGLÅRDE

HERR HENRIC AXENBORG

D e n H u l d a s t e F a d e r

helgadt

af

Sonlig vörtnad, kärlek och tacksamhet.

KONUNGENS

TROTJENARE, REGIMENTS-LÅKAREN

MED. DOCTORN, PHILOS. OCH CHIR. MAGISTERN

HÖGÅDLE OCH VIDTBERÖMDE

HERR CARL AXENBORG

tacksamt tillegnadt

af

Broderlig tillgifvenhet.

At rena *Manna*, då det var örent; kaffades det, och ifrån sand renades det bäst genom kokning.

Uppskjutes samlingen til dess solen uppgåt, erhålles föga. Den brukas til Confiturer och för bröstsjukdomar. Alla dessa egenskaper finnas uti Mosís berättelse. FOTHERGIL beskriver det utförligare: den är mörkbrun, en klump af många, runda, merändels genomskinliga, hvitgula kulor, af et Coriander frös storlek eller som linå ärtor, blandad med löf, sand och taggar, då den samlas på orät tid; men annars är den snöhvít, grymig under vanden och föt som bröstfäcker.

Alhagi växer omkring Aleppo, i Armenien och Georgien, uti hela Persien, såndes omkring Ipahan. Växten låter väl odla sig i Botaniska trädgårdar och blommar ofta uti Upsala Orangeri. *Manna* samlas på Libanon enligt Corwicks intyg, och ätes af barnen; den finnes äfven i öde Arabien.

Det österländska *Manna* utläkar ymnigast om nätterna, som vanligen äro kalla. Det tyckes sålunda hända, at det, som utfilas om dagen, bortdunstar; men det, som utflyter om natten, sammanpackas af kylan, och samlar sig på blad och grenar.

2 Mos. 16: 14. Om morgonen, rundt omkring lågret, låg dagg; sedan den upstigit, blef man varse öfver hela fältet af öknen, (Sin emellan Elim och Sinai) något rundt och småt, som rimfrost, på marken. Detta kallade Israëliterne *Mann* verl. 31. det liknade Coriander frö, var hvit och smakade som kaka bakad med honing. Denna *Manna* äto Israëls barn uti 40 års tid, til dess de kommo til gränsen af Canaans land. 2 Mos. 16: 35. Om det förvarades til morgondagen, blef det stinkande och Maskar kommo deri verl. 20. och när solens värma tilkom, försmälte det.

4 Mos. 11: 9. då daggen föll öfver lågret om natten, föll *Manna* tillika.

Utan beredning nytjade Israëliterne *Manna* rå, då den laxerade och försvagade. De klaga- de derföre öfver *Manna*, såsom en lös föda och at det kostade mycken möda at samla.

4 Mos. 11: 8. Folket lopp hit och dit, samlade och malde den på qvarn, eller stötte i mortel, och kokade i gryta, samt gjorde deraf kakor.

Pf. 78: 23, 24. säger DAVID: Til de höga skyarna sträckte Herren sin befalning; himmelens portar öppnade han, at *Manna* öfver dem nedregnade.

Nehem. 9: 20. Din *Manna* drog Du icke undan deras mun, och gaf dem vatn, när de törstade.

Joh. Ev. 6: 31. Våre fäder åto *Manna* i öknen.

Den *Manna*, som Herren Gud genom et underverk och sin almakt gaf Israëliterne, mer än en halt million människor, hvar enda dag och under många års tid, var af en oberäknelig mängd, för at kunna måtta lå många hungrige magar.

SODOMS ÄPLE. *Solanum sanctum*. CHEDEK.

Är et litet träd eller buske med många taggar på grenar och blad. Den hörer til en giftig famille, som verkar på nerver och hjerna.

Frugten är en *Bacca* (bår), vacker, rund, lik et äple, gulagtig och får namn af kärleks äple (*pome d'amour*). Torkad blir den inuti pulveragtig och liksom fylld med aska. Til denna egenkap torde äfven något annat bidraga, der den växer vid Sodom eller Döda Hafvet, vid Jericho.

Uti Bibelen förekommer den någre gånger anmärkd såsom varande af oangenäm egenkap, såsom:

Mich. 7: 4. Klagar, at den bästa är såsom (Törne) *Chedek*, och den redeligaste värre, än Tistel.

Sedespr. 15: 19. Den mäkliges våg förefaller honom såsom med *Tóruehákar* beväxt.

Deras (Sodoms äplen) klafar äro bittre, giftige, såsom frugtknippet af (Rolsch) Coloquint.

5 Mol. 32: 32. 1e vinfläck.

Hedek Arab. är et almannt namn på *Solanum* med taggar. HASSELQUIST och ÖDMAN anse *SOLANUM Melongena* för Bibelns *Chedek*; men *Melongena* är icke taggig, utan obeväpnad, och växten är icke hvarken buske eller träd, utan den är *herbaceum*. Den odlas och växer uti Östra Indien, och dess frugt, som är aflång och purpurfärgad ätes ofta uti soppor. I nejden af Jericho fann HASSELQUIST *melongena*, och säger at frugten förstördes af en *Tenthredo*, likasom kärnan i haselnöten förstöres af *Rynchænus nucum*.

EBENTRÄD. *Diospyros Ebenum*. HAVENIM.

Trädet växer på Ön Ceilon och några andra ställen, alltid emellan Omvändnings linierne och under det hetaste lufsträck.

Träd-arten är brunagtig, ofta randig, ganska tung, tät och hård. Deraf förfärdigas åtskillige smärre och ädlare möbler, samt antager en vacker politur.

Hezek. 27: 15. De' af *Dedan* och många andra länder godtgjorde med horn, Elfenben och *Eben träd*, hvad de af dig köpte.

TÖRN-BUSKE. *ONONIS spinosa.*

Törne kallas väl i almänhet sådane växter; som äro försedde med taggar, såsom, Rosa, Solana aculeata och Ononidis species spinosæ; men *ONONIS spinosa* är väl den, som med detta namn betecknas ofta i Bibelen.

Den är en buske af et vackert utseende med fine sammanfatte blader, och blömmor, som utmärka den hörande til ärtslågtet, och sällan af en mans höjd. I Europa är den allmän och växer äfven i Sverige uti flere landskap, måst i de södre, och är, i åkrarne inkommen et elakt ogräs, som för sine djupa sege rötter, icke utan svårighet kan utrotas.

TÖRNE tolkas helt enkelt på många ställen:

Job. 3: 23. frågas: hvarföre gaf han lifvet åt honom, hvars väg är af mörker hölj, med *Törnen* på alla sidor af Gud omhvarfd.

Job. 30: 7. talas om, at Troglodyterne ligga under *törniga* buskar. (i brist på kojor och boningshus).

1 Mos. 3: 18. *Törne* och Tistel äro nämnde såsom de förste olycksväxter, som en förbannad jord skulle frambringa efter syndafallet.

2 Mos. 3: 2. Uti en *Törnbush* (SENÅH) vid Horebs berg uppenbarade sig Herrens ängel

för Mose, då han såg busken brinna utan at för-
tåras.

2 Mos. 23: 6. de Ogudagtige liknas vid
Törnen, för hvilke alle fly.

Dom. 9: 14, 15. *Törnbusken* (ATAD) blef
vald at vara Konung öfver de andre träden.

2 Chron. 25: 18. Esai. 55: 13. se *Ceder*.

Esai. 7: 25. på ingen af de höjder, som
förrut med hacka plågade upgräfvas, skal någon
ingå af frugtan för *Törne* och *Tistel*.

Esai. 10: 17. Israëls ljus skal varda eld,
och hans helige en låga, hvilken på en dag skal
itända och förtära ASSURS *Törne* och *Tistel*.

Esai. 34: 13. i dess fordna palats skola
(KOACH) *Törnen* växa, nållor och tistlar i dess
fasta flott.

Hesek. 2: 6. de varda dig belpottande och
slingande såsom *Törne*.

Hesek. 28: 24. Israëls folk skola icke mer
af slingrande *Törne* (SILUN) och sargande tistel
oroas.

Nahum 1: 10. de äro såsom *Törnen* i hvar-
an invecklade.

Zephan. 2: 9. Moab skal varda såsom Sodom och de *Ammoniter* såsom Gomorra, et med *Törne* öfvervuxit land.

Sedespr. 24: 31. Si, den lates åker var med Tistel öfverväxt, och med *Törne* betäckt.

Sedespr. 26: 9. lika friske *Törnen* i den drucknes hand äro Sedespråk i dårens mun.

Predik. 7: 7. likt sprakande *Törne* under grytan är dårars löje.

Höga Vil. 2: 2. se *Liljor*.

Math. 7: 16. se *Vindrusva*.

Marc. 4: 7, 18. Luc. 8: 7, 14. talas om fyra handa sådesåker och den såd, som förqvafdes ibland *Törne*.

Ebreern. 6: 8. bär jorden *Törne* och Tistel, är hon odugelig, och närmaft til förbannelsen.

TÖRNHÅCK förekommer i

Esai 27: 4. O! at jag dock med en *Törnhåck* omgifven vore.

Sedespr. 15: 19. den mågtiges våg förekommer honom såsom med *törnhåckar* bevåxt.

Syrach. 28: 24. du umgårdar dina ågor med *Törnhåck*.

TÖRNBUSKAR nämnas uti

Esaï. 17: 19. på den tiden skal Herren framkallaflugorna vid utloppet af Egyptens floder, och bien, som äro i Asfurs land. De skola sätta sig ned i vidsträckt dällder på alla *Törnbuskar*.

Scorpion-Törne, som är et okänt slag, omtalas uti 2 Chrön. 10: 11: 14. Med *Scorpion-törnen* vil jag (REHABEAM) eder tukta.

Häraf ses, at *Törne* kallas flera okända växter; men då

ONONIS spinosa var, enligt HASSELQUISTS intyg i dess resa p. 101. alman i Palästina, torde den vara det rätta och almanaste Bibelens *Törne*.

ROS. *Rosa Gallica*.

Alle Törntoror äro buskar, som äro förträffeligen lät kända til sit utseende ifrån andra växter med sine talrike taggar (*aculei*), sine trefaldige eller flerfaldige blader (*folia pinnata*) sine store och sköne blomar, samt sin nyponfrugt. Så utmärkt sjelfva slaget är, så svårligen kunna dess arter, som äro ganska många, skiljas ifrån hvarandra. Blomorne äro ganska store, prägtfulle och ofta dubbe, i synnerhet *Gallica* och *Alba*. Planteras i trädgårdar och bloma i Juli månad i Sveriges norra trakter.

Busken kan tjåna til häckar, hälst blandad med andra växter. Med sine taggar afhåller den djuren, at trånga sig igenom. Fortplantas med söndertagne rötter. Af blomorne göres *Purpuri* och destilleras *rosenvatten*, som användes stundom i maträtter at gifva en angenåm smak, och i synnerhet til ögonvatn uti ögoninflammationer.

Rosenbuskar sågas växa vid Damask.

Rosor anföras på ett par ställen:

Syrach. 39: 13. blomstrens såsom *rosor*, hvilka växa vid rinnande vatn.

Syrach. 50: 8. SIMON ONIE son såges lysa som en vacker *ros* om våren.

TISTEL. CARDUUS. DARDAR.

Tistlar äro många slag och arter, hema i alla verldsdelar, men ymnigast tyckas de vara i Europa. Uti sådesåkrarne äro de skadeligast emedan de förqvåfva såden, och såra alla händer, som handtera dem. För sine mångfaldige, styfve, stickande taggar kunna de icke åtas af Boskapen. Endast någre Insekter hålla sig på dem och njuta af dem sin föda.

Så ofta *Tistel* nämnes i den heliga skrift, föreställes den altid såsom en olycksväxt. Alle *Tistlar* äro ocklå af sådan beskaffenhet, at de äro

taggige, stickande, sårande, och i naturens enskilda hushållning, såsom ogräs på ångar, i åkrar och i trädgårdar mera skadelige än gagnelige.

Sållan gifves något land, som icke åger flere eller färre af dem; och då marken blifver lös och myllig infinna de sig deruti. När marken blir af lågerval eller tramp hård och tilpackad, försvinna de; de äro derföre skadeligast för al odling, gå djupt med sina rötter, och infinna sig almånnast nära människors boningar, hus och byar.

De bloma före skördetiden, och Bi samla emot hösten något utur deras blomor.

Micha. 7: 4. se Sodoms äple.

Job. 31: 40. 1 Nos. 3: 18. Esai. 7: 25. 10: 17. 34: 13. Helek. 28: 24. Sedespr. 24: 31. Ebreern. 6: 8. Se Törne.

Esai. 55: 13. se Ceder.

Jerem. 12: 13. se Hvete.

Math. 7: 16. se Vindrusva.

BUXBOM. *BUXUS virens*. TRASCHSCHUR.

BUXBOM är en med små, ständigt grönskande, tjocke blader försed buske, som hörer til de mildare Europas luststreck, men låter odla sig äfven i Sverige, der den sållan växer hög, och li-

der af vårens kalla nattfrost. Til et quarters högd upväxt planteras den til åtskilliga ritningar omkring blomsterqvarter, och låter väl klippa sig. I Upsala Trågård måste den hvar vår täckas med granris, för at ej blekna och dö ut. I södra Europa upväxer den til flere alnars högd och klippes då til höga sköna häckar. Bladerne nyttjas flundom med lagerblad til kranfar, och trådarten, som är mycket fin och vacker, nyttjas til spelinstrumenter, tunnsläckar och andre finare prydlige möbler.

Esai. 41: 19. se *oljeträd*.

Esai. 60: 13. se *Ceder*.

TAMARISK. *TAMARIX gallica.* ESCHÅL.

TAMARISKEN är en mindre betydlig och anseelig buske, som växer i Södra Europa och Asien, med fine, långa grenar, betäckte med korte, trådlike blader. Den odlas uti Upsala Orangeri och omtalas på ett enda ställe uti Gamla Testamentet, nemligen uti

i Sam. 31: 3. hvarest berättas, at under en *Tamarisk* i Jabes begrafdes SAULS och hans Söners ben.

Sycomorer och *Tamarisker* såg HASSELQUIST på relan til Pyramiderne, ifrån Cairo Res. p. 74. De växa vid ån Warden; vid Corondal fann Fuh-

RER dem; i steniga Arabiens dalar; *Tamarisker* växa vid Baruks och Jordans stränder. BERGGREN såg dem stora och höga såsom Tallar. Ref. 2. p. 233.

VINRANKA. *Vitis vinifera*. SOREK. SOREKAH.

Ingen växt förekommer så ofta nämnd uti profetversfätningen af den Heliga Skrift, som *Vintrådet*, *Vinståckar*, *Vinberg*, *Vinrankor*, *Vingårdar* och dess afkastning, *Drufvor*, *Drufsaft*, *Vin*, *Druskakor* och *Rusfin*.

Det är besynnerligt, at *Vinrankan* icke omtalas såsom odlad före Syndafloden och at NOACH, som efter floden odlade den, synes icke varit bekant med vinets egenskap, at rusa. Det säges uti 1 Mol. 9: 20, 21. Straxt efter Syndafloden planterade NOACH en *Vingård*.

Vinrankan växer sällan til någon betydande stam, så framt den icke årligen afskäres och toppas, såsom den odlas på Goda Hops udden i Afrika. Stammen kan då blifva stadig, af en alns högd och et halft kvarter i Diameter. Han gifver då färre, men större drusklasar och större Drufvor. I sin fria växt rankar den vida omkring, eller slingrar sig omkring de stöd, som gifvas honom. Bladerne äro delte uti flere flingar och blommorne äro mycket små och hvite, efter hvilke drufvorna blifva, antingen gröna, mer eller mindre bleka, eller mer och mindre röda.

Drufvorna utgöra flera klasar, äro saftfulla och gifva icke mogna frön, utan endast omogna ämnen dertil. Storleken och godheten af *Drufvorna* beror af Klimatet och Solens värma, som förädla dem. De ätas begärligt, läska och släcka törsten. Af Råfvar ätas de mycket gerna. Tor-kade få de namn af *Rusfin* och föras til andre orter, såsom en handelsvara, at nyttjas uti soppor, til desert och andre mat-rätter. Trampade eller pråslade gifva de ymnig saft, som efter gäsning blifver *Vin*, hvilket är en angenäm dryck, et styrkande läkemedel, och på åtskilligt sätt tillagad gifver et angenämt rus, samt riktar många län-der, såsom en handelsvara. Uti Armenien och Georgien växer *Vinrankan* vild, enligt flere Re-sandes intyg.

Vinrankan är icke bestämd för de kallare länder. Vid några graders köld förfrysar den. I flere trakter nära Aeqvatorn trivses den icke eller väl. I alla tempererade länder, som om somma-ren ega stark värma, i synnerhet planterad på bergsslutningar, som ligga emot solen, blir *drufvan* och dess saft sötare och förträffligare. Uti kallare länder, som i Tyskland vid Rhenströmen blir vinet syrligt: i de hetare luststrek, såsom i Spanien, Portugal, Madera, Italien, blir det sö-tare och hettande. De yppersta *Viner* skattas *Lacryma christi* uti Italien och *Constantia* vinet från södra Africa. Knappast gifver någon växt så oli-ka saft ifrån den starkaste Syra til den ljufligaste Sötma, som *Drufvan*. Vål beredt vin kan uti

ganska lång tid, både på fat och uti bouteiljer förvaras, och vinner då i godhet och styrka.

Uti Palæstina äro Judalottens *Viner*, än i dag, beprilade, af HASSELQUIST vid Hebron och af ARVIEUX, som vid Sorek funnit *Drufvor* af 12 markers vikt.

På Libanon växa *drufvor*, som gifva hvit, gult och rött vin; i steniga Arabien; i rika Arabien växa *Vindrufvor* utan kärnar; vid Jerusalems *drufvor* en half aln långa och bär af två fingerleders längd, enligt NEISCHITZ. REINFELD omtalar en aln långa *drufvor*. Uti Saphet planteras *Vingårdar* af Judar, hvaraf beredes rött *Vin*; på Karmels berg; vid Bethlehem; ifrån Hebron säljas *Vindrufvor* til Jerusalems; vid Gaza; Ascalon; berget Garizim; Saphets stad; vid Damasch; Horebs berg; vid Johannis Kloster säger SCHULTZ vinet vara det bästa i hela Palæstina. Sidon utskeppar hvit *vin*.

Då *Vinrankan* icke gifver mogna frön, fortplantas den genom aflågningar. Dess grenar, som utan stöd icke bära sig, utan ligga ned på marken, taga rot, och på sådant sätt tilväxa i antal, samt med afskärning skiljas ifrån hvarandra.

Enligt NIEBURS uppgift betecknar SOREK i Levanten en afskuren och omplanterad *Vinstjolk*.

Afhandling
om
de W Å X T E R,
som i Bibelen omtalas.

Sjunde Delen
Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under
Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.
Doctor
C. P. THUNBERGS
inseende

utgifven
af
LARS ERIC SAHLIN;
af Södermanlands och Nerikes Nation;
och til granskning framställd
uti Botan. LectionsSalen
d. 10 Junii 1828.

p. v. t. f. m.

U p s a l a
hos Palmblad & C. 1828.

TILL

DEN BÄSTE FADER

OCH

DEN ÖMMASTE MODER!

Ej blott bland Skriftens dyra rikedomar
Jag minnesvärda blomster söka lärt
Uti mitt bröst en ranka äfven blommar;
Det är den kärlek, som Er huldhet närt.

Ett ringa offer är den blomman blyga,
Dock vet jag väl, att den är kär för Er!
Jag vill den, rörd, till Edra hjertan smyga:
Jag kan ej mer, J fordren icke mer!

Eder tacksame Son

LARS ERIC.

Canaans land, der *Vinståcken* väl trufdes, ansågs derföre för et lyckligt land, deruti *vin* och *honing* flöto; och då någon lycka skulle betecknas, togs ofta liknelse af en *Vingård* med dess afkastning, åfven som olyckor utmärktes, der *Vingården* förstördes eller saknades.

4 Mos. 13: 21, 24. Då Spejarne gingo in i Canaans land, funno de på den årstiden de förste *Vindrufvor*, hvaraf en ranka bars på en stång.

Vid bäcken Sorek och i dällden Eskol blef den stora *drufvan* tagen, som Mosis bespejare bragte til lägret. ARVIEUX och NAU låga, at *drufvor* funnits 10 til 12 marker tunga.

1 Mos. 49: 11, propheterade JACOB om JUDA, at han skulle binda sin unga Åsua vid en ådel *vingvist*.

3 Mos. 19: 9, 10. *Vindrufvorna* i vingårdarne skulle icke noga asplockas.

1 Mos. 40: 9—11. PHARAOS Öfverste Skånk drömde om *Vinrankor*, som slogo ut blomstrande, och buro mogna *Drufvor*.

Dom. 13: 4, 7, 14. SIMSONS moder, då hånne af en Engel förkunnades, at hon skulle föda en Nazir, blef förbuden, at dricka *Vin* och starke drycker.

En *Vingård*, et Oliveberg och Åkren skulle odlas i sex år; i det sjunde skulle de hvila för den fattiges räkning.

2 Mof. 23: 10, 11. 3 Mof. 25: 3—7.
Det samma skulle gälla äfven för Jubel-året, hvart femtionde år. 3 Mof. 25: 11.

1 Kon. 21 hela kapitel handlar om NABOTHS vingård, som ACHAB hade orättmätigt tillskansat sig, isynnerhet 1, 2, 6, 7, 16 och 18 verserna.

3 Mof. 10: 8. *Vin* och andre starke drycker voro förbudne för ARON och hans Söner, at dricka, när de skulle ingå til församlingsstället.

På några ställen finnas *Vindrufvor*, som icke hafva några kärnar, och dessa sågas läckrare, än andra, såsom förädlade.

Thevenot uphöjer särdeles desse drufvors läckerhet, som förekomma i Persien under namn af *Kischmisch*, och

BERNIER berättar, at *Usbeckske Tartarerna*, ibland andre föråringar til stora Mogol, äfven genom sine Gesandter, öfverlemnade sådane Drufvor.

DE LA MAZE berömmar de hvita kärnlösa Drufvor uti Siruan, för deras Muskadeller smak.

GALENUS omtalar sådana drufvor från Cicien.

BARTHEMA betygar, det han, under alla sina resor aldrig åtit sötare drufvor, än de kärnlösa Arabiska.

HÖST skrifer, at i Marocco finnes en art drufvor, som kallas SERKI, och som kommit från Levanten. De hafva inga kärnar, äro söta, svarta och nästan runda, men icke almänna.

OLEARIUS, vid en högtidlighet uti Astrakan, råknade bland Desertten, et slags små hvita och ganska söta drufvor, som icke hade kärnar.

NIEBUHR säger, at de hafva kärnar, men så mjuka, at de icke kännas.

ESAIAS afbildar Guds omvårdnad om Israëls folks förbåtring med en Vingårdsmans sorgfällighet, hvilken anlagt en Vinplantering af SOREK.

Jerem. 2: 21. bestraffas samma folk: jag hade planterat dig såsom en SOREK, hel och hållen af bästa art. Huru är du då urartad worden? m. m.

I Sam. 25: 18. Bland de många faker, som ABIGAIL förde till DAVID, voro hundrade kakor Rusfin.

I Sam. 30: 12. Med Rusfinkaka vederqvickte DAVID den Egyptiske mannen.

2 Sam. 16: 1. ZIBA mötte DAVID med hundrade *Rusfinkakor*, och en lågel *vin*.

1 Chron. 12: 40. ibland spisning, som tilfördes, var äfven *Rusfin*.

1 Chron. 16: 3. Då Arken var införd i sit tält, utskiftade DAVID åt folket, ibland annat *Rusfinkaka*.

Job. 24: 6. nämnes efterhämtning i den orätfärdiges *Vingård*.

Joël 1: 5. omtalas *Vindrinkare*.

Uti den Heliga skrifts nyare svenska öfversättning ar omtalas på mångfaldige ställen *Vinståck*, *Vinrankor*, och äfven *Vintråd*.

Vinranka är väl alltid dess riktigaste och egentligaste namn; emedan den aldrig upväxer til något tråd, och icke ens til en buske. Dess natur är, at utskjuta länge, svage grenar, som sig sjelf lemnade antingen ligga ned på marken, eller krypa upptöre bergen, eller stödjå och slingra sig omkring buskar och trån. I detta tilstånd blifva blomklasarne många, men drufvorna smärre och mindre saftfulla. På Goda Hopsudden i födra Africa, dit *vinrankan* blifvit förd och nu odlas af de Reformerte flyktingar, som under LUDVIG den 14:des förföljelje nödgades lemna sit fädernesland, skötes denna nyttiga växt på det sätt, at alle utskjutande grenar före blomningen afskåras. Derigenom hånder, at icke allenast

blomklasarna blifva färre, men drufvorna af ymnigare fôda större och saftfullare, utan åfven, at en stam tilväxer af en alns högd vid pass, och en mans arms tjocklek, utan at åndock derföre kunna få namn af et tråd, eller bekomma en krona, såsom et tråd.

Vinståck och *Vinranka* är således des råtaste namn, hvarmed den öfver allt bör tolkas:

Dom. 9: 12. När *Vinrankan* valdes til konung af de andre tråden, svarade den: skulle jag öfvergifva min must, som gläder både Gud och människor, och göra mig besvär med trån? 4 Mos. 13: 24. 20: 5. 2 Sam. 16: 1. Jerem. 5: 17. 8: 13. Esai. 34: 4. 36: 16, 17. 2 Kon. 18: 31. Psalm. 105: 33. Osea 2: 12. 9: 10. Joël 1: 7, 12. Mich. 4: 4. Habac. 3: 17. Haggai 2: 20. Nehem. 13: 15. Hög. vis. 2: 13. Jacobs Epist. 3: 12. Luc. 13: 17. Se Fikontråd, Fikon och Fikonkaka.

Psalm. 78: 47. deras *Vinranka* nedslög han med nagel, och deras *Vinstock* genom frost.

Psalm. 80: 9, 12, 15. Du hämtade en *Vinståck* ifrån Egypten, dref folken undan och planterade den. Den utsträckte sina rankor til hafvet, och til Euphrat sine telningar. Gud! skåda ned af himmelen, och se härtil, och besök denne *Vinståck*.

Psaln. 128: 3. Din hustru skall vara såsom en fruktbar *Vinståck* vid sidan af dit hus.

Esai 5: 2. i denna *Vingård* hade han planterat bästa slag af *vinrankor*.

Esai 24: 7. det nyls präslade *Vinet* förjer, *Vinstocken* försmågtar.

Esai. 65: 21. de skola bygga hus och sjelfve deri blifva boende, plantera *Vinståckar* och sjelfve äta des frugt.

Hesek. 15: 2. frågas, hvad förmon hafver det torra på en *Vinståck*, framför hvarjehanda annat träd?

Hesek. 19: 10. Din moder var, liksom du, en *Vinståck* planterad vid vatn, som bar frugt och ymnigt löf för det myckna vatnets skull.

Hesek. 17: 6—8. Telningen växte til och blef en frodig *Vinståck*, med vidt utbredde löf och rankor, men låg stam, och rankorna inåt böjda, så at de öfverskyggade des rötter. *Vinståcken* utsträckte sina rankor ifrån spjålorna, på hvilka den hade upväxt.

Syrach 24: 16. Mina skott voro idel behaglighet, såsom skotten af en *Vinståck*, och mine blommor gäfvu en härlig och rik lukt.

Osea. 10: 1. Israël är en frodig *Vinståck*, och dess frugt dereinot ivarande.

Hög Vis. 7: 2; 8, 12. se *vinrankan*.

Nahum. 2: 2. Fienderna hafva sköflat och förderfvat deras *vinrankor*.

Haggai 1: 11. 2 Kon. 5: 26. Dom. 15: 5. Amos 4: 9. Nehem. 5: 3, 4, 11. 10: 39. se Olivetråd.

Zachar. 8: 12. Det, som utsås, skall vara i fåkerhet; *vinrankan* skall bära sin frugt, jorden gifva sin växt, och himmelen sin dagg.

Malach. 3: 11. Edra *vinstäckar* skola icke vara ofruktsamne på fälten.

Vinquist nämnes i 1 Mos. 49: 11 se Onager!

Joh. Ev. 15: 1, 5. Jag är, det sanna *vintrådet*.

Math. 26: 29. Marc. 14: 25. Härefter skall jag icke dricka hvad af vintrå år, intil den dagen, då jag ånyo dricker det med Eder, i min Faders rike.

VINGÅRD och VINBERG förekomma äfven ofta nämnde: 4 Mos. 22: 24. Herrans Ängel stälde sig uti en smal våg emellan *vingårdar*, gjordade på bägge sidor.

5 Mos. 28: 39. Du skall plantera *vingårdar* och arbeta i dem, men icke få dricka af vignet, eller ens något derutur insamla; ty masken skall förderfva *vinrankan*.

5 Mos. 32: 32. Deras *vinståck* är af Sodoms art och ifrån Gomorras förbrände fålt; deras drufvor äro giftiga och klafarne dödande. Dr. ÖDMAN tolkar detta: Deras *vinståck* är af Sodoms egenkap, lik den från Gomorras förbrände fålt.

Dom. 14: 5. När SIMSON kommit til Timath och til *vingårdarne* vid staden, mötte honom et ungt Lejon rytande.

Esai. 5: 1, 3, 4, 5. Jag vil nu sjunga om min vän, en min vāns fång om hans *vingård*. Min vän hade på en mycket frugtbar höjd en *vingård*. Han hade der planterat bästa slag af vinrankor, i hopp, at han skulle bära vindrufvor; men han bar icke annat än giftige bår. Hvad skulle jag väl mer kunnat göra med min *vingård*, än det jag med honom gjort? Hvarföre bår han giftige bår, då jag väntade, at han skulle bära vindrufvor? jag vil derföre låga Eder, hvad jag med min *vingård* varder görande.

Esai. 27: 2. Då skall ock vara en skön *vingård*.

Jerem. 12: 10. Många Herdar hafva förderfvat min *vingård*.

Jerem. 31: 15. Ännu skal du plantera *vingårdar* på Samariens berg.

Jerem. 32: 15. Ännu skola hus och åkrar och *vingårdar* köpas i detta landet.

Jerem. 35: 7, 9. Hvarken J, eller edra barn skolen någon tid dricka *vin*, eller bygga hus, beså åker, plantera *vingårdar* eller något sådant åga, utan beständigt bo i tält, så framt J länge viljen lefva i det land, i hvilket J ären främlingar.

Jerem. 39: 10. NEBUSAR ADAN lemnade de fattigare kvar af Juda Folket, och tildelade dem *vingårdar* och åkrar.

Jerem. 48: 32. Då jag gråter öfver dig JAE-SER, måste jag ock gråta öfver dig, du *Vingård, Sibma*.

Amos 5: 11, 17. Emedan J plundren den arme, skolen J icke dricka vin utaf de sköna *vingårdar*, som J planterat. I alle *vingårdar* måste ömkelig låt förspörjas, när jag igenomfar dit land, säger Herren.

Amos. 9: 14. Israel skall plantera *vinberg* och dricka af vinet derutur, anlägga *trågårdar* och få nytja deras frugt.

Mich. 7: 1. Jag är såsom en, hvilken frugt afhämtar, eller andra gången pläcker i en *vingård*; ingen drufva finnes der at smaka på.

Zephan. 1: 13. De skola icke få bebo de hus, som de upbyggt och icke dricka något vin af de *vingårdar*, som de planterat.

Obad. 1: 5. Komma sådane öfver dig, som

inhämta drufvorna på dine *vinberg*, måtte de var-
da lemnande något at efteråt afhämta.

Sedespr. 24: 30. En gång gick jag den la-
tes åker, samt den hoglöles *vingård* förbi.

Pred. 2: 5. Jag bygde palatser, planterade
vingårdar, anlade trågårdar och lustgårdar och
satte der allehanda frugttrån.

Math. 20: 1, 4, 7. Himmelryket liknas vid
en husbonde, som legde arbetare i sin *vingård*.

Matth. 22: 33, 39, 41. Marc. 12: 1, 2, 8, 9.
Lucas 20: 9—15. Marci 11: 13. En hus-
bonde planterade en *vingård*.

Apostl. 2: 13. Apostlarne sades på Pinges-
dagen vara druckne af löt *vin*.

Eph. 5: 18. Dricken eder icke druckne
af *vin*.

Joh. Ev. 2: 4, 9, 10. Vatn förvändes i
vin i Gallileen på bröllopet i Cana.

Corinth. 9: 7. Hvilken planterar en *vin-
gård*, och äter icke af dess frugt?

VIN, som är förbudt för Mahomedanerne,
men var tilåtit Judarne at dricka, och anbefaldt,
at vid spis-ofret nytjas, som på oräknelige ställen

i verlden beredes och är en hållsösam, laskande, glädjande och rusgifvande dryck, omtalas både uti gamla och nya Testamentets heliga böcker, oftare än någon annan af växtrikets alster.

Job. 32: 19. Jag är så upfylld af det jag vil låga, at min ande tränges i mit bröst, likt et tåpt *vin*, hvilket spränger nye kåril.

1 Mos. 19: 32. och följande: Låt oss gifva vår Fader *vin* at dricka, var LOTS dötrars beslut.

1 Mos. 27: 25. JACOB satte fram för sin Fader sin tillagade rätt, bar ock in til honom *vin*, hvaraf han drack.

5 Mos. 32: 14. Drufvors blod, *vin* fick du dricka.

1 Sam. 1: 15, 24. Jag är en bedröfvad qvinna (*Hanna*); hvarken *vin* eller annan stark dryck hafver jag smakat. Så snart HANNA hade afvänt pilten (*Samuel*), förde hon honom med sig, jemte et offer af tre slutar, et Ephra mjöl och en flaska *vin*.

1 Sam. 10: 3. se Kid.

1 Sam. 16: 20. se Åsna.

1 Sam. 25: 18. se Får.

Psal. 160: 5. *Vin* hade du gifvit oss at dricka, som gjorde oss förvirrade.

Plalm 75: 9. Herren hafver en bågare uti handen med starkt *vin*, full inskänkt at deraf utdela.

Esai 1: 22. Dit Silfver duger icke mer, och dit *vin* är med vatten förfalskad.

Esai 5: 11, 12. Ve dem, som om morgonen bittida uppe åro at med starka drycker öfverlasta sig, och in til sent på aftonen at af *vin* hete varda. Harpor, Cithror, Pukor och pipor hafva de vid deras *vin* och gästabod.

Esai 5: 22. Ve dem, som hjeltar åro, at dricka *vin* och kämpar at blanda starke drycker, som frikalla den brotliga för skänkens skuld och bortvända de oskyldigas rättmätiga sak.

Esai 24: 7. Det nys pråslade *vinet* förjer, vinstäcken försmågtar, alle som tilföre af hjertat varit glade, sucka.

Esai 25: 6. Då skall Herren Zebaoth för alle Folkslag på detta berget anställa et gästabod med kostbara rätter, et gästabod med bästa *vin*, med utvalda rätter, med klaraste *vin*.

Esai 28: 1, 7. Ve de stolte Ephraimiters krona, och det präktigaste blomster, som nu förfalnar, på höjden vid frugtbara deras dal, som af *vin* ragla. Nu åro ock desse yre af *vin* och ragla af starke drycker.

Esai. 51: 21. Hör nu detta du elände och du icke af *vin* drukne.

Esai. 55: 1. Kommer hit, köper utan penningar och för intet, både *vin* och mjölk.

Esai. 56: 12. Kommer, låter oss hämta *vin* och dricka oss drukne.

Esai. 62: 8, 9. Jag vil icke mer gifva din årsvext til föda åt dine Fiender, icke heller skola främmande dricka det *vin*, som du med dit arbete tilredt. De, som insamlat *vinet*, skola deraf dricka i min Helgedomsgårdar.

Jerem. 13: 12. Säg til dem detta ordspråket: alla flaskor måste fyllas med *vin*. De låra svara: Ho vet icke det, at alla slags flaskor tjåna til at fyllas med *vin*.

Jerem. 23: 9. Öfver Propheterne är mit hjerta bedröfvadt i mig: alle mine ben skakas: jag är såsom en drucken och såsom en af *vin* öfverlastad.

Jerem. 25: 15. Herren Israels Gud säger til mig: tag denne bågaren med hetligt *vin* uti, af min hand, och skänk deraf ut åt alle de Folk, hvilke jag lånder dig, at de dricka, varda oense och vanvettige.

Jerem. 35: 2, 5, 14. Tala med de *Rachabiter*s slägt, at de följa dig in i en kammare i

Herrans hus: du skall der gifva dem *vin* at dricka. Jag satte för dem större och mindre bågare med *vin* uti, och bad dem deraf dricka. JONADABS, RECHABS Sons förbud til sine barn, at icke dricka *vin*, iakttages få noga, at de aldrig intil den dagen deraf druckit.

Jerem. 48: 11, 33. MOAB hafver alt ifrån sin ungdom varit uti ro, såsom et *vin*, hvilket orördt ligger på sit fat, och icke tappas ur et kåril i et annat; Glädje och fröjd är nu försvunnen ifrån Carmel och MOABS land: jag hafver låtit vinbergningen afslanna. Ingen frögdesång höres af någon, som trampar drufvor.

Hesek. 44: 21. Ingen präst får dricka *vin*, då han skall i inra gården ingå. Jerem. 31: 12. 40: 10. Amos 6: 6. Mich. 6: 15. Haggai 2: 13. 4 Mos. 18: 12—15. Elr. 7: 22. 2 Chron. 2: 10. 15. 11: 11. Judith 11 13. Joel 1: 10. Syrach 39: 27. Job. 15: 33. Luc. 10: 34. se Olja.

1 Chron. 12: 40, se Kamel.

Daniel 1: 8. 16. DANIEL satte sig före, at icke låta sig förorenas genom spis och det *vin*, som af Konungens bord tildeltes; hvarföre ock MOLZAR satte bort den spis och det *vin*, som för dem anordnadt var och gaf dem gröna växter. Dan. 5: 1. 4. 23. Konung BELZAZAR anställde en stor måltid åt sine förnämste ämbetsmän.

Afhandling
om
de W Å X T E R,
som i Bibelen omtalas.

Åttonde Delen.

Med Medicinska Facultetens gunstiga tllstånd
under

Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.

Doctor

C. P. THUNBERGS
inseende

utgifven

af

ISAAC VILHELM EKERMARK,

Stip. Lindel. af Södermanlands och Nerikes Landskap,

och til granskning framstald

uti Botan. LectionsSalen

d. 12 Junii 1828.

p. v. t. f. m.

U p s a l a
hos Palmblad & C. 1828;

W I S

IN SACRAM REGIAM VESTATEM MAGNÆ FIDEI

E CONSILII REI MEDICÆ UNI PRO-

FESSORI COMMENDATORI REGII

ORDINIS DE VASA

CELEBERRIMO EXPERIENTISSIMO

DOCTORI LAURENT. TINGSTADIO

JUDICI PROVINCIALI SUDERMANNIÆ

CUBICULI REGIS APPARITORI

NOBILISSIMO GENEROSISSIMO

AAR. ISAAC. SILFVERSPARRE

S a m

EN ÖM MODER och ÄLSKADE MOSTRAR

helgadt

af

Kärlek och Tacksamhet

Bland desse, som voro til antalet tulende, drack han *vin*; under det de drucko *vinet* utur de kåril, som utur Guds hus i Jerusaleml voro bortförde; syn-tes dem fingrar, såsom af en människohand, skrif-va i kalken på väggen: Du har uphåfvit dig emot Himmelens Herre, låtit hans huskåril båras fram-för dig, at derutur *vin* dricka.

Osea 4: 11. Boleri, *vin* och must tager för-ståndet bort.

Olea' 7: 5. På vår Konungs dag dricka För-starne sig druckne af *vin*.

Amos 2: 8, 12. På pant tagna klåder låg- ga de sig ned vid alla altaren och dricka af för-trycktas *vin* i deras Gudars hus. Men J nōdga- den Nazareerna att dricka *vin*.

Amos 9: 14. se Vinberg.

Mich. 2: 11. Om jag propheterade för *vin* och starke drycker, så vore jag en prophet för detta folket m. m.

Habac. 2: 5. *Vin* är bedrågligt.

Zachar. 9: 15. De skola dricka och varda glådtige, såsom af *vin*.

Zachar. 10: 7. EPHRAIM skall vara en Hjelte, och deras hjertan glådjäs såsom af *vin*.

Esr. 6: 9. se Vådrrar, Lamm.

Nehem. 2: 1. Då *vinet* var framfat åt Konung ARTHASASTA, tog jag det och skänkte uti för Konungen.

Nehem. 5: 1, 15, 18. se vingårdar. De förre Håfdingar, som före mig varit, hafva tagit af det bröd och *vin*. Se vidare Får.

Nehem. 13: 5, 12, 15, omtalas det stora rummet, hvaruti insamlades tionde af såd, *vin* och olja. Se olja och fikonstråd.

Esth. 5: 6. Under det Konungen (ANASVERUS) drack *vin*, sade han til ESTHER.

Sedesp. 4: 17. Deras dryck är röfvadt *vin*.

Sedesp. 9: 5. Kommer, åter mit bröd, och dricker af *vinet*, som jag tilreder.

Sedesp. 21: 17. Den *vin* och vålluktande falfvor ålskar, varder icke rik.

Sedesp. 23: 31. Se icke på *vinet*, at det så rödt är.

Sedesp. 31: 6. Gif ullaingen starke drycker, och den bedröfvade *vin* at dricka.

Predik. 2: 3. Jag fattade då det beslut i mit hjerta, at hålla min kropp ifrån *vin*.

Predik. 10: 19. Der måltider hållas til vållust, utgör *vin* lifvets nöje, och penningar förstå alt.

Syrach. 9: 14. En ny vän är såsom nyt *vin*; när det hunnit blifva gammalt, dricker du det först gjerma.

Syrach. 31: 25, 27, 28. Var ingen hjelte til at dricka, ty *vin* hafver skadat många. *Vin* är för människan lifgifvande, när det måtteligt drickes. Hvad är väl lifvet utan *vin*? det är ju skapadt, at göra människan glad. *Vin* gör hjertat gladt och frögdar själen, när det brukas til nödtorft och i rättan tid.

Matth. 9: 17. Marc. 2: 22. Luc. 5: 37—39. Man slår icke ungt *vin* i gamla flaskor; om det sker, iprångas flaskorna, *vinet* förspilles och flaskorna förderfvas. Nyt *vin* tömer man i nya flaskor, och då blifva bägge förvarade.

Marc. 15: 23. De gäfvo Frälsaren, at dricka *vin*, blandadt med Myrrha.

Luc. 1: 15. JOHANNES döparen skulle icke dricka *vin* eller starke drycker.

VINDRUFVA, DRUFKLASE, DRUFMUST och DRUFSAFT omnämnas uti

Esai. 65: 8. Likasom, då must finnes i en *drufklasa*, man plågar säga: förderfva honom icke, ty deri är en välsignelse.

Hesek. 18: 2. Fåderne äro omogne *drufvor*, och barnens tänder äro deraf örne vordne.

1 Macab. 6: 34. Se Elefant.

Sedelp. 24: 13. Min Son, såsom honing smakar dig väl, och *druffast* är angenäm för din mun; så är ock vishetens kännedom för din själ, när du hånne ernår.

Amos 9: 13. Den tid varder kommande, säger Herren, at plöjningen skal räckas intil skörden, och drufpråsningen intil fåningstiden: bergen skola drypa af *drufvors* saft, och bäckar skola flyta ifrån alla högder.

Syrach. 50: 16. Han uträckte sin hand til offerstkålen, gjöt derutur *drufvesaft*, och bestänkte dermed altarets fot, til en söt lukt för den Högste, som allas Konung är.

Syrach. 51: 17. Mit hjerta frögdade sig öfver hånne (klokheden), såsom öfver *vindrufvor*, då de mogna.

Uti Håga Vitan nämnas både *vin*, *vinstäckar*, *vingårdar*, *drufkakor* och *drufvor* ofta, merendels liknelsevis, nemligen:

VIN uti 1: 2, 4, 15. Ljufvare, än *vin* är din muns sötma. Kostbarare än *vin* agta vi din muns sötma. Min älskarinna! skön är du, dina ögon likna *drufvor*.

5: 1. Jag hafver druckit mit *vin*.

7: 9. Såsom kryddadt *vin* är din mun, et *vin*, som nedrinner lätt och ljust är för läpparna.

8: 2. Jag skulle gifva drycker af kryddadt *vin*, och must af granatäpplen at dricka.

VINGÅRD: 1: 6. Til vingårdsvakter ska hafver man mig satt; men min *vingård* hafver jag icke vårdat.

2: 15. Skaffer oss bort de små schakaler, som förstöra *vingårdarna*, våra spåda *vinrankor*.

7: 12. Min vän! låt oss upstå vid dagens gryning, at gå til *vinbergen*, at se, om *vinrankan* knoppas, och de unga *drufvorna* utslagit, och granattrån bloma.

8: 11, 12. En *vingård* tilhör Salomo i dalen Hamon. Den *vingård* mig tilhör, uplåter jag ock nu.

Matth. 7: 16. Icke hämtar man *drufvor* af törne, ej eller fikon af tistel. Se Fikon.

VINRANKOR: 6: 10. Jag var nedgången, at se, om *vinrankan* skutit sina knoppar, och granattrån blomade.

7: 12. se tilförene Vingård.

Drufvor och drufäst: 2: 13. På fikon.

trädet mogna frugten, och *vinrankans* spåda *drufklasar* sprida sin lukt.

4: 1. Dine ögon, obetänkta af flöja likna *drufvor*.

7: 2, 8, 12. Din midjas prydnad liknar en rund bågare, der *drufvans* saft icke felar. Såsom *vindrufvor* för mig äro dine bröst. Se vidare *vinrankor*.

DRUFGAKOR: 2: 5. O! Vederqvicker mig med *drufkakor*.

RUSSINKAKA: 1 Sam. 30: 12. 2 Sam. 16: 1. Se *Fikonkaka*.

VINPRÅSS nämnes i 2 Mos. 22: 28. Förstlingen af din bågning och *vinpråss* skal du icke uppskjuta, at aflämna.

Utaf druffsaft beredes en syrup, som kallas DIPSE. SHAW säger, at endast ifrån Hebron sändes häraf årligen 2000 centner til Egypten.

CORIANDER. *CORIANDRUM sativum*. GAD.

Fröet af *Coriander* omnämnes endast uti 2 Mos. 16: 31. liknelsevis, då Manna beskrifves och det såges: Israëls hus kallade det MANN; och det var såsom *Corianderfrö*, hvit och hade en smak såsom semla med honing.

Coriander-växten hörer til den naturliga ordning bland växterna, som kallas umbellatæ, hvars blomors stjelkar (pedunculi) likna en folkskårm, med fem blomblad och nakne frön, som äro klotrunda, och smaka mycket lika med Kanel. Växten odlas stundom i Europeiske trågårdar och frön nyttjas, som en angenäm krydda uti maträtter.

Hela växten är prydelig med sine blomor, som midt uti (umbellæ) äro smärre, och i omkretsen större (radiati), alltid med fem ståndare, och en dubbel hona.

LIN. *Linum usitatum*. BAD.

Är en liten, spåd, inom sommarmånaderna blommande och sine frön mognande växt, med enkel stjelk och enkle blader, samt en blå, klåklik bloma, af en half, fällan en alns högd.

Det är en af de nyttigaste växter, som Europeen odlar, och som för honom upfyller alla de behof, som bomull i de varma länder. Det är af en aldeles ovärderlig nytta, hvarföre det ock öfver alt årligen odlas och beredes. Sedan det blifvit före hösten uptagit, fröhöllsorne afrifna, stjekarne torkade och lagde til rötning antingen i vatn eller på marken, samt vidare bråkadt och håklad, hvarigenom de gröfre och finare tågor skiljas ifrån hvarandra, beredes deraf finare och gröfre lårfter, til skjortor, lakan, duktyg, foderväf och

mångfaldiga andra saker, för människans vältrefnad aldeles oumgångeliga.

Frön äro platte, glatte och brune, nyttige til oljepräsning och til upmjukande omslag, samt i dekokt invärtes emot alla skarpheter i magen. *Oljan* deraf tjänar til lampor, til oljefärgning och til lakeringar, med mera.

HASSELQUIST säger i Ref. p. 117. at *Lin* växte ymnigt vid Damiatra.

Bibel-tolkarne hafva ofta tolkat *Lin*, och *Linne*, ehuru i de varmare länder det ganska sällan förekommer, emedan derstädes en ymnigare och beqvämare tilgång gifves til bomul, hvars tilredningar ofta äfven få namn af *Linne*.

Elai 19: 9. Blygas skola de, som skönt *Lin* förarbeta, och väfva fina tyger.

Helek. 44: 17. 18. Prästerne skulle vara klädde i *linnekläder*, när de gingo in genom någon af portarna til intra gården af Helgedomen.

Sedespr. 31: 13. En idog hustru sysselfätter sig flitigt med ull och *lin*.

2 Mos. 28: 43. ARONS underkläder skulle vara af *linne*.

1 Sam. 2: 18. SAMUEL, ännu ung, gjorde tjänst inför Herren, klädd i en *linne* lifräck.

1 Sam. 22: Den Edomeen DOEG dödade på en dag 85 män, som buro *linne* lifkjortel.

Omtalas vidare uti Esth. 1: 6. Osea 2: 5, 9.
Dan. 10: 5, 12: 6, 7.

Marc. 16: 46. Luc. 23: 53. Joh. Evang. 19: 40. JOSEPH köpte et fint linne, hvori Frälsarens lekamen sveptes.

BOMULL. *Gossypium herbaceum*.

Bomull är et fint vadd, som inom fröhus-
let omgifver runde frön, och som kan kardas,
spinnas och väfvas til mångfaldige sorter, gröfre
och finare tyger, til många millioner människors
beklådnad i alle verldsdelar, i synnerhet i de var-
ma Indierna.

Bomull af tråd, (*Gossypium arboreum*) är
sämre och nytjas til stoppningar, madraser, samt
den gulagtiga til Nankiner uti China.

Gossypium herbaceum, som varar blott et år
och upväxer til en mans höjd, samt på många
ställen odlas, gifver den bästa och finaste Bomull
til linne, kattun och kläder.

Bomulstyg är varmare, än linne och insu-
per uti sig mycket bättre fvetten.

Växer endast i de hetaste länder, och tål sål-
lan Europas klimat; hvarföre det ämnet måste för-
ras, som en riktande handelsvara, almännast från
Levanten och Indien, för Europas Fabriker, til
kattuners och sammets tilverkning.

Bomulstyger til skjorter, halsdukar, underklåder, strumpor, dukar, lakan, foder och andre saker nyttjas almant af många millioner människor uti hela Östra Indien och på andre ställen, i dess ställe Europeen begagnar sig af linets tilverkningar.

Pauæus säges vara rik på bomull.

Uti 1 Chron. 4: 21. 15: 27. omnämnes linnevåfnad af *Bysfus*. Helek. 27: 3. säges det om Tyrus, at dess segel voro af stickad bomull.

Bomulsväxten finnes odlad på många ställen i Levanten; på Libanon; vid staden Hamah; mycken bomull utföres ifrån Palästina, både rå och spunnen, i synnerhet ifrån Jaffa; i Esdrelons slätt vid Tabor; vid Damatch; i öknen Dschafim; utskeppas från Sidon.

Uti ylle, linne och bomull klädde sig Israëli-terne. *Schesch* betyder stundom både linne och bomull. Rike mannens dyrbara linneklådnad var förfärdigad af et slags bomull, som höls för det finaste, lenaste och kostbaraste, vid namn *Bysfus* och omtalas på flere ställen i den H. skrift.

Bysfus växte i Judeen, och bland Juda släkt fanns en hel famille, som var fystelsat med dess våfnad. 1 Chr. 4: 21. til tapeter för det Heliga.

Ibland andra kostbarheter, som ifrån Syrien fördes til Tyri marknad, var denna bomull.

Eſai 27: 16. Den räknades ibland Regenternes och de Rikes förnämſte ſkatter. Konung DAVID bar en kappa deraf, när han införde med ſtor prakt förbundets ark uti Jeruſalem. 1 Chr. 15: 27. Likafå MARDOCHAI, då han gick ut ifrån den Perſiſke Konugen, uti kongelig drägt. Eſth. 8: 15. Leviterne, ſom voro muſikanter, ågde ſådan prydnad. 2 Chr. 5: 12.

Förhånget emellan det heliga och aldraheligaste var af koſtelig Bomull. 2 Chr. 3: 14.

Uti AHASVERI palats voro tapeterne uphångde på koſteligt bomulſtyg. Eſth. 1: 6. Det räknades lika med guld.

Uppenb. 19: 8, 14. Om CHRISTI Brud ſåges, at det varit hånne gifvit, at klåda ſig i rent och ſkinande koſteligt klåde, och at det koſteliga klådet var de heligas rättfärdighet. Det gafs åttkilige färgor i lynnerhet Purpur. Oſea 2: 5, 8. Se Olja.

Luc. 16: 19. Det var en rik man, ſom klådde ſig i Purpur och (koſteligt) dyrbart Bomulſ tyg.

MALÖRT. ARTEMISIA *judaica*. LAANAH.

Malört, *Artemisia Abſinthium*, är en mycket almån växt i hela Europa och på någre ſtällen äfven i Aſien. Den växer i de fläſte Sveriges landskap, ſom en beſk och nyttig krydda för hälſan,

både för människor och kreatur. Den är nästan buskagtig med fine styfve grenar, och håller sig ofta på kyrkogårdar, i trågårdar, merendels vid byar och hus. Den kännes med fine sönderdelade, silfverhvite och beske blader. Blomorne äro små, utan skönhet och tjenlige emot maskar.

Bladerne äro de, som förnåmligast nyttjas. Uti påsar insydde, och lagde öfver magen, lindrade den kolik omkring naveln hos barn, som maskar förorsaka. Kokade som dekokt nyttjas de, at stärka en svag matlust; emot fyra och emot frossor tjänar dekoktet i stället för Kinkina, för fattige och för almogen, sedan mage och tarmar förut genom kråkmedel eller något afförande blifvit renade. *Malört* hindrar röta, hvarföre det flundom inlägges uti likkistor. Fåren böra ofta om vintren få malört och salt, såsom et præservatif, och emot deras vatnsjuka.

Gemenligen sättes (*I. aanah*) *malört* och (*Rosch*) *Coloquint* tillsammans, såsom bägge ganska beska krydder.

Artemisia judaica, som omtalas i Bibelen, är mycket lika med Svenska malörten.

Sedesp. 5: 4. der det heter, at en trolös hustrus tunga varder bitter, såsom *Malört*.

Jerem. Klagov. 3: 5, 15. Han hafver måttat mig med bitterheter, och gifvit idel *malört* at dricka. Se *Coloqvint*.

Jerem. 23: 15. Ainos 6: 12. Se Coloqvint.

Jerem. 9: 15. Jag vil spisa detta folket med malört.

SKAPAREN synes utom frugtträden, hafva förordnat i synnerhet tvänne stora växtfamilier til en angenäm och hållsam föda för människor och djur. Sådane äro alle Gräs-slåg och Årt-slågtet.

Alle utaf det vidlyftige *Årtslågtet* äro utmärkt skilde med sine blomor af en egen besynnerlig skapnad, och sin skida, hvilkens frön äro mjölag-tige, klistrande, och starkt födande. Af denne ordo naturalis äro inge giftige. Sjelfva örten med sine stänglar och blader, utgör et godt foder för boskapen: de som äga smärre frön, tjåna isynnerhet för foglar, och de, som äga större frön eller bönor, tilvållar sig människan. Deslas frön kunna likasom sådesarternas, länge förvaras, för tilkommande behof. De fleste tilhöra väl de varmare länders blidare luststrek; men de, som fulborda sit lopp innom året, kunna äfven med mycken förmon odlas, äfven i de kallare länder af Europa.

Blomorne likna någorlunda en fjåril, och frugten är en årtskida, hvilken ofta til skapnaden liknar en sabel, öpnar sig framtil efter hela längden och åger frön fästade vid ryggen. Desse frön komma, låsom födoämne, mycket öfverens

med sådeslagen, men förorsaka mera våder, och gåsa icke med samma lätthet, så at de icke äro lika tjänliga til bröd, utan böra antingen nyttjas stufvade, eller kokte. Sådana växter odlades flera uti det förlofvade landet, och förekomma dertfore omnämnda i de heliga skrifter. De almanaste deraf voro, *bönor, ärter, linser.*

BÖNOR. *PHASEOLUS nanus, purpureus.*

Hesek. 4: 9. Omförmåles med ärter och flera sådesarter, såsom tjänliga til bröd.

2 Sam. 17: 28. Se *Lins.*

Bönor, Ärtor, Lins och *Hirs* odlades i Palestina. Bönor, så väl större bönor, som krypbönor odlas i Sverige af ståndspersoner almant, men äro ömtålige för Nordens köld i de nordligare landskap; de utgöra en god vinterföda.

Hezek. 4: 9. De blefvo befalte, at taga *bönor*, hvete, korn och spelt til bröd och föda.

ÄRTER. *PISUM sativum.*

2 Kon. 6: 25. Då konungen af Syrien belägrade Samarien var så stor hunger i staden, at en fjerdedels *kab ärter* kostade 5 sikler silfver.

Ärtor af flere slag odlas almant i Sverige, och nyttjas både stufvade och i soppor.

THESES.

Th. I.

Cognitio Naturæ, quæ, ut inter omnes convenit, et utilitatis et delectationis cultoribus suis largitur præmia, neque exigua, nostra sententia, culturæ animi et speculationi Philosophicæ promovendæ adminicula suppeditat haud spernenda.

Th. II.

Quod tamen ut obtineatur, non minus acritate judicii opus est, quam diligenter atque accurate observandi facultate, et præcipue in id incumbendum, ut ab individuali et quasi dispersa rerum contemplatione ad generaliora usque progrediaris, unde partes, et partes partium, affinitatis nexu, in serie quadam comprehensæ conspectum dent totius principiumque fiant ipsum, quo, radiorum instar e centro exeuntium suo, omnia ultimo sunt referenda.

Th. III.

Neque defunt exempla, quæ hocce Philosophiæ commercium cum Scientia Naturæ indicent, e quorum copia sat erit Schellingianum attulisse systema, cujus idea fere tota e Theoria Chemiæ, ut recentiori ævo est exposita, saltem quod ad doctrinam Polaritatis atque Potentiarum attinet, haud dubie est desumpta.

Systemata Botanices Artificiale et Naturale; quamvis studio scientiæ certe sufficient, non tamen absonum judicetur tertium addidisse, nempe Chemicum, ut, cognita etiam interna plantarum natura, Botanice in veram scientiæ Philosophicæ formam ita sit redacta.

Th. V.

Uti Cognitio naturæ nos in via Philosophica manuducit, ita etiam campum interpretationis Scripturæ Sacræ nobis aperit amplum, in quo linguarum orientalium studio adjuti, cum fructus utilitatis carpere uberrimos, tum ad gloriæ divinæ manifestationem promovendam certissime conferre possumus.

Afhandling
om
de W Å X T E R,
som i Bibelen omtalas.

Nionde Delen

Med Medicinska Facultetens gunstiga tilstånd
under

Medicinæ och Botanices Professorens samt
K. Wasa Ordens Commendörens m. m.

Doctor

C. P. THUNBERGS
inseende

utgifven

af

GUSTAF VARENIUS;

af Götheborgs Nation;

och til granskning framställd

uti Botan. LectionsSalen

d. 13 Junii 1828.

p. v. t. f. m.

U p s a l a
hos Palmblad & C. 1828.

MINA HULDA FÖRÄLDRAR

helgadt

af

Sonlig Vördnad, Kärlek och Tacksamhet,

De odlas dels på trädsgårdet, dels uti trädgårdar, och äro större eller mindre, hvite, gröne eller spräcklige. *Säcker-arter* och *Capusiner-arter* äro de bästa, läckraste och mossa sig aldrabäst.

LINTS. ERVUM *Lens.*

2 Sam. 17: 28. Til DAVID uti *Mahanaim* fördes flere sorter födoämnen, nemligen hvete, bjugg, mjöl, fäd, bönor, torkade frugter och *Lints*. Uti Sverige växer *Lints* vild, men nytjas icke. Uti Frankrike nytjas frön ofta, och äro stufvade angenäme.

Skidfrugter finnas flere slag i Palæstina af ganska god art; emellan Jerüsalem och Bethlehem odlas mycket skidfrugter.

GRÅSEN utgöra en ganska stor, naturlig och lätt känd örtslägt, hvilken Skaparen förordnat såsom almannt nyttig, utan någon skadelig egenskap, til födoämne för människan och alle de djur, som skola hämta sin föda utaf växtriket. De utgöra de almännaste växter på jordklotet; de trifvas i all jordmån, i alle länder, under alle himmelsstrek; de pryda jordytan med sin angenäma grönska, och uthårda mer, än andre växter alt möjligt förtryck. Det utslädde fröet deraf uppskjuter blot et enda blad; de följande bladen äro altid enkle och odelte, smale, lineariske eller svårdslike. Deras stjelkar enkle, stundom med leder, iholige,

fållan grenige eller tråagtige; blomorne små, utan prydnad med trenne hannar, fållan flere eller fårre, en eller tvänne honor, med nakne, mjölagtige frön antingen i form af et ax eller blomvippa. *Blad och stjelkar*, under namn af fårskt gräs, eller torkadt hö och haln är boskapens bästa och almånna föda. De småre frön höra til de småre dåggande djurens och foglarnes förråder; de större tilkomma människan, oftast genom odling, såsom hvete, korn, hafra, risgryn, mais, och flere andre, efter olika länder och olika folkslag.

SÅF. *Cyperus papyrus*.

Är en art gräs, som växer vid Nilens stränder, som fordom hos de Egyptier bereddes til papper; den växer alltid vid vatten och blir flere alnar hög. Dets stjelk, likasom alle Cyperi, har inge leder, är mjuk och böjelig, så at deraf matar och andra saker kunna flåtas. Växer äfven vid Euphrat.

JOB frågar 8: 11. Kan såf skjuta i högden annorstådes än på sumpige ställen.

2 Mos. 2: 3. Af Papyri stjelkar gjordes den lilla båt, i hvilken MOSES sattes öfver Nilströmen.

Vid Nilen växa tvänne slag af rör, *Papyrus* och *Donax*, enligt HASSELQUISTS intyg i resan p. 106.

RÖR. *ARUNDO donax.* KANÅH.

Likafom *Arundo phragmites* växer uti vatn i Europa vid sjöar och åar, med fine styfve ihollige stjelkar och länge brede blader, så växer *Arundo donax* uti de varmare länder, alltid vid och uti vatn. Den växer vid döda hafvet och annorstädes i Palæstina, vid Jordan, och i Egypten, vid Nilens stränder 6 til 8 alnar hög. Den täcker Caspiska sjöns stränder; finnes vid röda hafvet och i Arabien, uti söt vatn. HASSELQUIST säger, at *Donax* växer vid hafsstranden och på vallar, som äro oöfverfliglige. Ref. p. 29.

1 Kon. 14: 15. Israël skulle flås, som Säf i vatnet svigtar.

Esai 5: 5. och följande: Rör och säf skola förvisna.

Esai 35: 7. Vatnlöse trakter skola upfyllas med källsprång, och der fordom ohyggelige ormar legat, der skola betesplatser hysa hjordar, ja rör och papyrus växa.

2 Kon. 18: 21. Esai 36: 6. PHARAO liknas vid en svag rörstaf, som faller i splitror och genomslinger handen.

Hesek. 40: 3. Rör var HESEKIELS 6 alnar långa måttång. (Kaneh).

Esai 42: 3. Den rö, som förebildar Frälsarens milda lätt, at lära.

Marci 15: 19. Var den *rör*, som i stället för spira råktes Frålsaren, och med hvilken hans hufvud slogs.

Job. 8: 11. 40: 16, 21. Omtalar *rör* vid vatn; och at uti *rör* på sumpiga ställen döljer sig Elefanten.

Math. 11: 7. Viljen J se *rör*, som vaggas af och an af vådret?

Math. 27: 48. Joh. Ev. 19: 29. De satte en svamp på et *rör*, fylde den med ätika, och gåfvo honom at dricka.

Math. 27: 29, 30. Se *Isop*. Krigsknektarne gåfvo FRÅLSAREN et *rör* i hans högra hand, knåböjde för Honom, begabbade Honom och sade: Lycka ske Judarnes Konung! De spottade ock på Honom, togo *röret* och slog dermed Hans hufvud. Desse *rör*, som äro rake och länge, nyttjades almannt til måtflånger, som ses Joh. Upenb. 11: 1.

FENKOL. ANETHUM *Fœniculum*. "Ανηθον,

omtalas tillika med Mynta, hvaraf Judarne gåfvo Tionde, på et enda ställe uti nya Testamentet, hos Evangelisten Matthæus, i dess 23 kap. 23 vers, hvarest Frålsaren gör de Phariseiske skrymtare den förebråelsen, at de gåfvo tionde af Myn-

ta, *Fenkol* och *Kumin*; men underlåto de viktigare stycken af lagen: råtvifan, kärleken och troheten.

Fenkol, åfven som *Kummin* och *Galban* höra til den mycket naturliga klass uti växtriket, som får namn af *Umbellater*.

KUMIN. CUMINUM *cuminum*. CAMMON.

Kumin omformåles särskildt hos Esaias i dess 28 kap. 25 och 27 versar, der det fåges: icke låter men tröskvagn gå öfver *svarta Kuminet*, eller hjul öfver det hvita: utan slår dem båda ut med kåpp.

NIGELLA *fativa*. KÅSACH.

Esai. 28: 25. När han gjort åkren jämn, utströr han ju antingen! hvit eller *svart Kumin*, hvilken sednare SPRENGEL anser för *nigella fativa*.

GALBAN. BUBON *galbanum*. CHALBENAH.

Galban är en umbellat-växt, hvars saftfulla rot gifver *galban-kådan*, som blifvit intagen i *Materia medica*, och införd i Apotheken. Denna kåda (refina) åger en stark lukt, och nyttjas stundom til plåster, åfvensom den nyttjades hos Israelliterne til rökelfer och nämnes uttryckeligen bå-

de af MOSES och SYRACH. Växer vild i Abys-
sinien, hvarifrån denna kådan hämtas.

2 Mos. 30: 34. MOSES fick befalning, at
taga speceri, nemligen *Stachtes*, *Schechelet*, *Gal-
banum*, och rent Rökverk, at deraf göra Rökelse.
Syrach, 24: 21. jag gaf en ljuflig lukt, sålom
Galban. Obs. *Galban*-kådans lukt liknar hvitlö-
kens och eger en odrågelig stank. Herr Preses
anser snarare den angenämt luktande och til Rök-
keller ofta nytjade *BENZOË* kådan vara den, som
nyttjades af Judarne.

MYNTA. *MENTHA crispa*. Ἥδύσμενον.

Anföres endast af MATTHEUS i des 23: 23.
Se Fenkol,

Största delen af Didynamie Classens örter
äro framför andra utmärkt vålluktande, och ibland
dem är *Mynta* en af de förnämsta. Denna ordo
naturalis är känd med sine blomors skapnad (*co-
rolla ringente*) sit sätt at bloma (*floribus verticil-
latis*), sine fyra ståndare, hvaraf tvänne äro kor-
tare; och med sin vålluktande olja, som igenom
destillation erhålles. Sådana växter böra aldrig
kokas, då den fina luktande oljan förloras, utan
endast infunderas, at nyttjas i bröstsjukor. Såsom
fördelande äro dessa de ypperste medel, uti alla
inflammationer, dåningar, slag och paralyfier, at
reta och upväka nerverne. Utom lavendel är
krusmyntan en af de bästa, som, länge bevarad, be-

håller sin angenäma lukt. Då mjölken vil slåcka sig i bröstet hos ammor, är Mynta-Thé et förträffligt medel at dricka, för at hindra mjölkens ystning. Om kor äta Mynta, som växer på sum-pige ångar, kan man icke tjärna smör af mjölken.

Vålluktande krydder omtalas i Joh. Evang. 19: 40.

Isop. *Hyssopus officinalis.* Ezsov.

Nämnes blott i 4 Mos. 19: 6, 18. vid offeren. Prästen skulle taga et stycke Cedertråd, *Isop* och en rosenröd tråd, och kasta i elden, der kon upbrändes. Sedan tog den, som ren var, *Isop*, doppade den uti vatn, samt stänkte dermed på tältet och alt der befintligt bohag, och på de personer, som deruti voro, och på den, som kommit vid någon död människas ben, eller vid någon ihjälstagen, eller eljest död, eller vid någon graf.

Isop är både vålluktande och något stärkande (adstringerande), hvarföre den tjänar infunderad, som thevatn uti hosta och bröstsjukor. I hushållet tjänar den, som en krydda uti åtskilliga maträtter, och i trågården planteras den til låga häckar, eller ritningar omkring blomsterfångar, lika som buxbom. Den finnes dels med hvita, dels med blå blomor.

SPRENGEL angifver *Thymbra spicata*, i stället för *Isop*.

ATROPA mandragora. DUDAIM,

Är en ganska giftig ört, som har en döfvan-
de verkan på nerfsystemet och förvirrar hjernan;
men dess bloma äger et behagligt utseende.

Mandragorernas rusgifvande och döfvande
egenskap behagar mera österlänningarne än Euro-
peerne. Schulze fann *Mandragoverne* på Thabor
af ljuflig lukt; men frugten icke lika angenäm
för alle.

MÜLLER skrifver om *Mandragoverna*, at de
i St. Johans öken i April månad redan luktade väl.

De växa på flere ställen uti Palästina och fin-
nas sällsyntare i Mesopotamien. HASSELQUIST
ref. pag. 167. säger, at de växa öfver alt i Gali-
leen; men ej i Judeen. Södra Europa och norra
Asien äro deras rätta fädernesland. Bladerne fram-
komma ifrån roten och ligga nära marken. Blom-
man är ensam på en kort stjelk. Växer i nor-
ra delen af Palästina eller fordnä Galileen i mängd.
I däliden vid Jassa by växer den i myckenhet.

I Mos. 30: 14. 16. RUBEN gick i hvet-
anden ut i marken och fann *Dudaim*, dem han
håmtade åt sin moder LEA, hvilken afstod af dem
en del åt sin syster emot vilkor; detta bör förstås
om frugten. Det tros almannt i Orienten, at *Man-
dragover* befordra frugtbarheten. Frugten är klot-
rund, gul som pomeransen, af två tum diameter.

Höga vil. 7: 13. uphöjer *Dudaim*, som TINGSTADIUS tolkar med *Liljor*, för dels behagliga lukt; hvilket bör förstås om blomman, då det heter: Der skola *Liljorna* (mandragora) omkring oss sprida sin lukt.

MARITI skrifer, at han den 6 Maj, som svarar mot vår Augusti, träffade *Mandragorer* emellan bergen vid *Modin*. De fläste voro redan mogna och liknade äplen til skapnaden. En Arab, som ville visa en lärdeles höflighet, steg af och hämtade några af desse frugter, gaf dem åt oss, och åt sjelf 5 eller 6 deraf.

LÖKVÅXTERNA utgöra en egen famile, som i flera afseenden skiljer sig ifrån alla andra växter. Deras rot är en lök, som allätter en eller flera lökar årligen på sidorna, hvarigenom växten fortplantas och förökar sig. En sådan lök består af många fjäll. De yttre af dessa fjäll äro uttorkade samt lämningar efter de blad, som de förflutne åren vilat sig. De inre äro saftfulle, ärnade at framkomma det varande och de kommande åren. *Bladerna* framkomma således ifrån sjelfva roten, utan stjerk och grenar; äro alltid enkla, långa, som en lineal jämbrede, eller svärdlike, flere eller färre. Ifrån lökens medelpunkt uppskjuter sedan en stängel, som oftast är enkel, iholig, och i toppen får en eller flere blomor. *Bloman* är ofta stor, kläckformig, prydeligt färgad, med tre eller sex hannar och et tredelt fröhus. Lökarne äro någon gång ätbare, någon gång

gifrige, och i almänhet växter, som tidigast och först om våren framkomma, at med sin pragtfulla fågring förnöja människors ögon, och pryda den nakna marken; i synnerhet sandhedar och öknar med sina lysande fårgor, i hvilket afseende desse synas alstrade af en alvis och god Skapares hand. Likasom träden i luften skola prunka med tusende sköna blommor i sin krona, så skola liljorna på marken med sine store, vackre och mångfärgade blommor pryda fälten och blomsterlångarna, såsom *Liljorna*, *Amaryllides*, *Narcisser*, *Tulpaner*, *Kejsarkronor* och hundrade andre des likar. Alt är icke skapat för magens behof, såsom grålet för de oskålige djuren. För den förnuftige och tänkande människans sinnen äro många saker frambragta, at upmärksamt beskådas, betraktas och beundras, för at höja des kunskap, erfarenhet och vördnad för det gudomeliga Våfende, som härigenom velat öfver kreaturet förhöja den ådlare varelsen af sine verk, människan, den Han af sin grånslösa godhet skapat til sit eget belåte. Liljornes pragt ansågs derföre af Verldens Frålsare för så stor, at SALOMO i al sin härlighet icke var såsom en af dem.

LILIOR. *LILIUM candidum*. SCHUSCHAN.

Hafva på flere ställen blifvit förblandade med Mandragorer; men tyckas förekomma rätteligen tolkade:

Syrach 50: 8. såsom *Liljor* vid rinnande vatn såges om SIMON ONIE SON.

Luc. 12: 27. Skåder *Liljorna* huru de upväxa.

Höga Vis. 2: 1, 2, 16. En bloma är jag blott af de almånnå. En *Lilja* i dalen. Såsom en *Lilja* ibland Törne, är min ålskarinna bland dötrarna. Min vän tilhörer mig som betar bland *Liljor*.

Höga Vis. 4: 5. Dine bröst likna tvillingsgazeller, hvilka bland *Liljor* i bet gå.

Uti Proföfversåtningen af Hög. Vis. 6: 1, 2. samt 7: 2. tolkas åfven *Liljor*.

SAFFRAN. *CROCUS sativus*.

Våxer i hela Orienten. *Saffransörten* är en liten Lökväxt, knapt en finger hög, med små blader och en bloma, som ifrån sjelfva rotlöken med en fin piplik stångel, som utgör blomans nedersta del och i toppen delar sig uti sex delar, inneslutande trenne hannar och en hona, hvars öfversta spits, fördelad i flere flikar, utgör den drogue, som vanligen kallas *saffran*. Denne *saffran*, som är honans stigma, gifver en angenåm gul färg på maträtter, i bröd, til färgerier. Invertes nytjad mildrar den sorg, drifver blodet mycket starkt til den nedre kroppen, i synnerhet befordrande menstruation. I större dosis gör den sömn och kan förorsaka åfven döden, om den oförsligt brukas.

Saffran odlas både i Asien och Europa, i synnerhet i sydligare delarna, i Spanien och England, hvarifrån den hämtas til handelsbodarne och Apotheken. HASSELQUIST intygar i sin resa, pag. 42, at den växte i ymnoghet vild uti Natolien.

En hvit art *Crocus* såg Berggren p. 553.

Uti Hög Vis. 4: 14. omnämnes *Nardus* och *Saffran*.

LÖK. *ALLIUM porrum, cepa sativum.*

CHATZIR. BETZALIM. SCHUM.

Med Liljorna är Lökslågtet (*allium*) uti närmaste förvandtskap, med sin af fjäll sammanfattade lökrot (bulbus), sine enkle blader, sin sexdelta blomkrona, sina lex ståndare och sin trerymliga fröhölsa. Men de skiljas med sine många, smärre blomor, som sitta på särskildta trådar, fästade vid et hufvudlikt knippe, och i synnerhet med egen lukt, som får namn af löklukt, och som få andra växter åga. Denna lukt är mer eller mindre stark, och stundom odråglig. Deras blader, äfvensom roten, hvilka äro saftfulle af den luktan- de, slemiga våtskan, nytjas som kryddor uti mat och utgöra vid flere sjukdomstillfällen förträfflige både förvarings- och Läkemedel. De befordra både matsmältningen och kroppens utdunstning, så at andedrägt och klåder lukta deraf: de afhålla smittan under gångbara farfoter och påskynda bøl-

ders mognad, om de icke kunna fördelas. De äro således utaf mycken nytta, mycket alman i svenske kökstrågårdar af flere slag odlade; i synnerhet *gråslök*, *rödlök*, *purjo*, *spansk lök*, *hvitlök* med flere. Ormar kunna icke fördraga denna lukten, ehuru många af dem sjelfve lukta såsom lök. All lök på mat förorsakar stark törst; men nyttjas dock af många begärligt. Det är därför icke underligt, at Israeliterne, som i öknen måste vidkännas många behof och sakna mycket af det de så beqvåmligt och ymnigt njutit uti det frugtbara Egypten, knorrade emot Mose, at han utfört dem derifrån; och at ibland andre saker upräknas äfven lök, som de måste umbära, kan läsas 4 Mos. 11: 5., hvarest upräknas enskildt trene arter, nemligen *purjo lök*, *rödlök* och *hvitlök*.

Hos resebeskrifvare har jag funnit lök omnämnd, såsom växande endast i lyckliga Arabien, utan tilkännagifvande, hvad species det varit. Troligt är, at af detta vidlyftiga slägte hos Judarne flere sorter varit odlade.

MELON. *CUCUMIS melo.*

Melonsläktet utgöres af en talrik famille, som egenteligen tillhör de varmare luftstrek, och är i många afseenden väl utmärkt med sine blader, stjekar och blomor ifrån andre. De låta dock odla sig i kallare länder utom Tropikerna, äfven i Sverige, men endast uti drifhus och drifbänkar. Af frön, som äro platte, upväxa de lätt. Stjela

kar och grenar äro så svage, at de icke kunna
 upehålla sig, åtminstone icke utan stöd; utan kry-
 pa längs efter marken, ofta ganska långt. *Blad-*
derne äro ofta ganska store och fördelade uti fle-
 re flikar. *Blomorne* äro merendels gule, tåmeli-
 gen store med särskildta hannar och honor. Frug-
 ten, som är en pumpa, är emot växtens svaghet
 ovanligt stor, bestående af et ytre tjockt, hårdt skal,
 inuti af et kötagtigt, midtuti mera vatnagtigt löst
 ämne, hvaruti frön ligga strödde och flytande.
 Detta inneslutna vatn och lösa ämne är mycket
 kylande, hvarföre sådane frugter, som *Meloner*
 och *Arbuser* nytjas til efterrätt vid sommar-mål-
 tider, för at laska och kyla. *Ytre skalet* är hårdt
 och stundom träagtigt, tjänar stundom til flaskor,
 slesvar och andre husgerådsfäker i de länder, der
 man har brist på glas och porcelliner. Hela det-
 ta slagte är dock giftigt och skadar, om frugten
 omåtteligt nytjas; och *Coloquinten* kallas döden i
 grytan. *Gurkor*, som höra hit, böra derföre nyt-
 jas med försigtighet, och endast såsom en desert.